

Α. ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ
ΔΙΔΑΚΤΟΡΟΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ

Γ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΝ ΤΩ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΠΑΝΟΠΛΙΑ

ΠΡΟΣ ΤΗΝ Σ. ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΝ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1949

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Α. ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ
ΔΙΔΑΚΤΟΡΟΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ

Γ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΝ ΤΩ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΠΑΝΟΠΛΙΑ

ΠΡΟΣ ΤΗΝ Σ. ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΝ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1949

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Ἐκ καθήκοντος πρὸς τὴν Ἐπιστήμην, τῆς ὁποίας οἱ θιασῶται εἴμεθα τεταγμένοι φρουροί, καὶ τὴν Ἐθνικὴν συνείδησιν, ἣ ὁποία ἀξιοῖ τὴν βελτίωσιν τοῦ βίου καὶ τὴν ἀνύψωσιν, καὶ τὴν Ἑλληνίδα νεότητα, εἰς τὴν ὁποίαν ὀφείλομεν ὑγιᾶ νὰ προβάλλωμεν πνευματικὴν τροφήν καὶ διδασκάλους νὰ παρέχωμεν ἀληθεῖς ἐπιστήμονας, εὐχαρίστως ἀναλαμβάνομεν τὴν κρίσιν ταύτην εἰς τὴν ὁποίαν πρῶτιστα ἔχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν τὰ βιβλία, τὰ ὁποία προορίζονται διὰ τοὺς φοιτῶντας εἰς τὰ Ἀνώτατα πνευματικὰ τῆς Ἑλλάδος ἴδρύματα.

Καὶ θεωροῦμεν τὸ καθῆκον τοῦτο πολὺ μᾶλλον ἐπιβεβλημένον σήμερον, πρῶτον μὲν διότι, ὡς παρατηρεῖ μετὰ λύπης ἕκαστος, παρηλθόντες οἱ ἥρωικοὶ ἐκεῖνοι χρόνοι, καθ' οὓς πᾶν βιβλίον ἐπιστημονικὸν ἐκδιδόμενον ἐν Ἑλλάδι παραχοῆμα ὑπὸ τῶν εἰδικῶν αὐστηρῶς ἐκρίνετο καὶ ἐπηνούντο οἱ καλοὶ ἐπιστήμονες, ὅσοι δὲ ἦσαν ἀπόβλητοι, ἀπεδοκιμάζοντο κατὰ πάντα τρόπον.

Ἡ ποῦ εἶναι τώρα ἡ μεγίστη εὐλάβεια, μετ' ἧς ἄλλοτε οἱ Ἕλληνες παρηκολούθουν τὴν πνευματικὴν κίνησιν τῆς χώρας καὶ ἔγραφον τοὺς τόμους ἐκείνους τῶν ἐπιστημονικῶν κριτικῶν ;

Σήμερον ἐλάχιστοι τῶν σοφῶν τῆς Ἑλλάδος ἀσχολοῦνται περὶ τὸν ἔλεγχον, οἱ δὲ ἄλλοι ἀνέχονται τὴν ἀμάθειαν, τὴν λώβην ταύτην καὶ συμφορὰν, ἣ ὁποία εἰσελάνουσα καὶ εἰς τὰ Πανεπιστήμια ἡμῶν παρασκευάζει τὴν διαφθορὰν τῶν ψυχῶν καὶ τὴν κατάρρευσιν τῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ ἐν τῇ πρώτῃ αὐτῶν ἐστία !

Ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλον τινὰ λόγον ἐπίσης σπουδαῖον ἀναλαμβάνομεν ταύτην τὴν κρίσιν. Ἐκτελοῦμεν ὑπόσχεσιν δοθεῖσαν εἰς τοὺς φοιτητὰς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς, οἵτινες τὰ βιβλία καὶ τὴν διδασκαλίαν ἐκτραγυδοῦντες ὠρισμένων Καθηγητῶν αὐτῆς, παρὰ νόμῳ εἰσελασάντων εἰς τὸ Πανεπιστήμιον κατὰ τοὺς ἀνωμάλους μάλιστα χρόνους τῆς Δικτατορίας τῆς 4ης Αὐγούστου καὶ τῆς Κατοχῆς, παρεκάλουν ἡμᾶς καὶ εἰς τὴν εὐρύτεραν Ἑλληνικὴν Κοινωνίαν νὰ καταστήσωμεν γνωριμωτέραν τὴν ἐπιστημονικὴν τῶν στοιχείωσιν.

Ἐρχόμεθα δὲ σήμερον εἰς ἓνα τῶν καθηγητῶν τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς, τὸν Γ. Σακελλαρίου, ὅστις εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἀπεδοκιμάσθη ὑπὸ τῶν εἰδικῶν ἐπιστημόνων, εἰσήχθη δὲ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Θεσσαλονίκης αὐθαιρέτως ὡς καθηγητῆς τῆς Παιδαγωγικῆς καὶ ἐπαύθη

εὐθύς, διὰ τῆς ψήφου δὲ πάλιν τῶν μὴ εἰδικῶν ἄλλας κατέλαβεν ἐκεῖ ἔδρας, τῆς Ψυχολογίας καὶ τῆς Φιλοσοφίας, παρὰ τὸν νόμον δὲ καὶ μετετέθη εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν καὶ παραμένει ἐν αὐτῷ καθηγητῆς παρανόμως. Καὶ ἐλάχιστα μόνον ἐκ τῶν βιβλίων τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος θὰ παραθέσωμεν δείγματα, ὅσα δηλαδὴ εἶναι ἱκανὰ νὰ καταδείξουν τὴν ἐπιστημονικὴν στοιχείωσιν αὐτοῦ καὶ προκαλέσουν τὴν φρίκην καὶ τὴν ἀγανάκτησιν κατ' ἐκείνων, ὅσοι ἐψήφισαν τὸν Σακ. ὡς ἀκαδημαϊκὸν διδάσκαλον, καὶ τὴν κατάπληξιν ἐκείνων, οἵτινες παρὰ τὸν νόμον διώρισαν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Θεσσαλονίκης καὶ μετέθεσαν αὐτὸν ἔπειτα εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν, θὰ πείσουν δὲ καὶ πάντας τοὺς ἄλλους καὶ πρώτην τὴν Σ. Κυβέρνησιν ὅτι καθηγηταὶ τοιοῦτοι τάχιστα πρέπει νὰ ἀπομακρύνωνται ἀπὸ τῶν Ἀνωτάτων ἡμῶν πνευματικῶν ἑστειῶν, οἱ δὲ προτείνοντες αὐτοὺς ἀνάγκη νὰ τιμωρῶνται παραδειγματικῶς.

Θὰ ἐξετάσωμεν δὲ τὰ κατὰ τὴν ψυχολογικὴν τοῦ Σακ. στοιχείωσιν καὶ τὴν συγκρότησιν τὴν φιλοσοφικὴν καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν αὐτοτέλειαν, ἔτι δὲ τὴν ὅλην αὐτοῦ φιλολογικὴν καὶ γλωσσικὴν σοφίαν, ὡς ἐπίμετρον δὲ καὶ τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἀνεροικήθη εἰς τὰ Πανεπιστήμια ὁ Σακ., καὶ τὸ διδακτικόν του ἔργον.

Α' ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΣΤΟΙΧΕΙΩΣΙΣ ΤΟΥ ΣΑΚ.

Ἀρχόμεθα δὲ ἀπὸ τῆς ψυχολογικῆς τοῦ Σακ. στοιχειώσεως. Καὶ ὁρμώμεθα ἀπὸ τῆς Γενικῆς Ψυχολογίας, ἣτις εἶναι τῶν πονημάτων αὐτοῦ τὸ νεώτατον. Ἐξεδόθη τῷ 1947.

Ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ βιβλίου τούτου οἶονεὶ μετὰ τινος συναισθήσεως τῆς ἀξίας του λέγει ἐν ἄλλοις ὁ Σακ. ὅτι — Ἀκούσατε! — 1) δὲν προτίθεται νὰ συνταχθῇ πρὸς εἰδικὴν τινα ψυχολογικὴν σχολὴν ἐκ τῶν ἀναφανειῶν κατὰ τὴν τελευταίαν τριακονταετίαν, ἀλλ' ἐπιχειρεῖ νὰ λαμβάνῃ ὅ,τι καλὸν καὶ ἀληθὲς ἐκάστη αὐτῶν προήγαγε καὶ ἐμφανίσῃ εἰς ἴδιον σύστημα τὰ πορίσματα τῶν ψυχολογικῶν ἐρευνῶν τῶν ἰδικῶν του καὶ τῶν ξένων, οὕτω δὲ νὰ συμπληρώσῃ τὰς μέχρι σήμερον ψυχολογίας, καὶ δὴ καὶ τὰς ἐλληνικάς· 2) ὅτι τὸ περιεχόμενον ἐκάστου κεφαλαίου τῆς ψυχολογίας του εἶναι προῖδον κριτικῆς μελέτης τῶν σπουδαιότερων ἔργων ψυχολογίας τῶν ἐν Ἀμερικῇ καὶ Εὐρώπῃ ἐκδοθέντων καὶ πορισμάτων ἐργαστηριακῶν ἐρευνῶν ἰδικῶν του καὶ ἄλλων, Ἑλλήνων καὶ ξένων· 3) ὅτι πρὸς διέγερσιν τοῦ διαφέροντος τοῦ σπουδαστοῦ

προτάσσει ἐκάστου κεφαλαίου προβλήματα· 4) ὅτι μεθ' ἑκαστον κεφάλαιον παραθέτει ἀσκήσεις καὶ προβλήματα πρακτικά.

Ταῦτα λέγει ὁ Σακ. Ἐπιπέδου ἢ μελέτη πείθει ἕκαστον α) ὅτι τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος βιβλίον δὲν ἀποβλέπει εἰς ἀνθρώπους προηγημένους εἰς τὴν γνῶσιν, οἷοι εἶναι οἱ φοιτηταὶ καὶ οἱ ἐπιστήμονες καθόλου, ἀλλὰ προορίζεται μᾶλλον διὰ πολὺ μικροῦς μαθητάς, τὸ πρῶτον εἰσαγομένους εἰς τὴν στοιχειώδη μάθησιν· τοιαύτη εἶναι ἡ ὅλη ἐν αὐτῷ διάταξις καὶ ἡ μέθοδος τῆς διατυπώσεως τῶν ζητημάτων· β) ὅτι τὸ βιβλίον τοῦτο εἶναι συμπλήρωμα γνώσεων, τὰς ὁποίας ὁ Σακ. ἀντλεῖ ἐκ ἑξένων βιβλίων, σύρραμμα, ὅπου καὶ ἡ ἀγνοία τῶν πραγμάτων κρατεῖ καὶ ἡ ἀνακρίβεια καὶ ἡ λογικὴ καὶ ἡ γλωσσικὴ ἀσυναρτησία καὶ ἄλλη ἀτοπία πολλή!!

Ἐπιπέδου ἢ ἄς ἔλθωμεν εἰς τὰ πράγματα.

Ἐν σελ. 5' λέγει ὁ Σακ. ὅτι ἐν τῇ *Ψυχολογίᾳ* του δὲν ἀφιερῶνται ἴδιον κεφάλαιον διὰ τὸ νευρικὸν σύστημα, ὡς πράττουν ἄλλοι, ἀλλ' ὁμιλεῖ περὶ αὐτοῦ κατὰ τὰς ἐκάστοτε εὐκαιρίας. Καὶ τοῦτο διὰ τοὺς ἐξῆς λόγους· 1) ὅτι τὰ ψυχικὰ φαινόμενα εἶναι προϊόντα τῆς ψυχῆς, τῆς ὁποίας ὁ ἐγκέφαλος εἶναι ὄργανον· 2) ὅτι αἱ ψυχολογικαὶ ἐργασίαι εἶναι τόσον ἀφθονοὶ σήμερον, ὥστε δικαιοῦνται τῆς τοιαύτης ἀνεξαρτησίας!!

Ἐπιπέδου ἢ εἶναι τὰ οὕτω λεγόμενα ἄξια οἵασδήποτε προσοχῆς; Ἡ εἶναι ὀρθὸν νὰ μὴ ἐξετάζωμεν ἐν τῇ *Ψυχολογίᾳ* τὸ νευρικὸν σύστημα, διότι ἐμμέσως μόνον συντελεῖ εἰς τὴν λειτουργίαν τοῦ ψυχικοῦ βίου ἢ διότι αἱ ψυχολογικαὶ γνώσεις εἶναι πολλαὶ καὶ δύνανται νὰ ἐξετάζωνται ἀνεξαρτήτως ἀπὸ τῶν φαινομένων τῶν φυσιολογικῶν, ἀφ' οὗ ἡ γνῶσις τῶν φαινομένων τούτων εἶναι ἀπαραίτητος πρὸς ἀκριβῆ κατανόησιν τῆς λειτουργίας τῶν φαινομένων τῶν ψυχικῶν;!

Ἐν σελ. 1 κ.έξ. εἰς τοὺς ψυχολόγους — Ἀκούσατε! — καταλέγει ὁ Σακ. καὶ τὸν ἀπλοϊκὸν ψυχολόγον, ὅστις τὰς περὶ τῆς ψυχῆς ἀντιλήψεις του βασίζει ὡς λέγει, ἐπὶ ἀναποδείκτων γνωμῶν, προλήψεων, διηγήσεων, ἀνεκδότων καὶ πίστεων καὶ μαγικῆς σκέψεως, ἔτι δὲ τὸν ἐνορατικὸν ψυχολόγον καὶ τὸν καλλιτέχνην ψυχολόγον. Ἐπιπέδου ἢ ἄς, ἵνα τοῦτο μόνον εἴπωμεν, δύναται πρὸς Θεοῦ νὰ γίνεταί λόγος περὶ τῶν μάγων ὡς περὶ ψυχολόγων καὶ περὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐνταῦθα ἀναγεγραφομένων;!

Ἐπιπέδου ἢ εἶπε ὁ Σακ. ὅτι εἰς τὰ διδάγματα ταῦτα ἔχει πρὸ ὀφθαλμῶν Ἐπιπέδου ἢ ἄς, ὅπως τὸν *Waughan*, ὅστις ἐν τῇ *Ψυχολογίᾳ* του

(General Psychology, 1936) ὀμιλεῖ περὶ ψυχολογίας καὶ μαγικῆς (Psychology and Magic) ; !

Ἐν σελ. 3 περὶ τῆς ψυχολογικῆς νοησιοκρατικῆς θεωρίας τοῦ Ἐρβάρτου ὀμιλῶν, καθ' ἣν τοῦ ψυχικοῦ βίου ἀρχέγονα στοιχεῖα εἶναι αἱ παραστάσεις, λέγει ὅτι ὀνομάζεται ὑπὸ τῶν ξένων *Sentimentalism*. Εἶναι δὲ τὸ οὕτω λεγόμενον προφανῶς πλημμελές. *Intellectualism* ὀνομάζεται ἡ θεωρία αὕτη. Ἄλλο δὲ δηλοῖ ὁ ὄρος *Sentimentalism*. *Sentimentalism* ἐν τῇ *Ψυχολογία* λέγεται, ὡς εἶναι γνωστὸν εἰς τοὺς γνωρίζοντας τὰ πράγματα, ἡ θεωρία, ἣτις τὸ συναίσθημα ὑπολαμβάνει ὡς τὸ πρῶτον στοιχεῖον, ἐξ οὗ ὀρμῶνται τὰλλα φαινόμενα τοῦ ψυχικοῦ βίου. Εἶναι δηλαδή ὁ ἄλλως καλούμενος *Emotionalism*, ἡ θεωρία τοῦ *Horwicz* καὶ ἄλλων. Ἐν δὲ τῇ *Ἠθικῇ* εἶναι *Sentimentalism* ἡ θεωρία, ἣτις τὸ ἠθικὸν συναίσθημα θεωρεῖ ὡς κυρίαν βάσιν τῆς ἠθικῆς ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπου, ἀντίκειται δὲ εἰς τὸν *Intellectualism*, ὅστις τὴν νόησιν ὡς τοιαύτην βάσιν ἐξαίρει. Ἐν δὲ τῇ *Φιλοσοφίᾳ τῆς θρησκείας* *Sentimentalism* εἶναι ἡ γνωσιολογικὴ θυμοκρατία, ἣτις τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως ἀφετηρίαν θεωρεῖ συναισθηματικὴν τινα προδιάθεσιν.

Αὐτόθι λέγει ὁ Σακ. ὅτι ἡ ἐπιστημονικὴ ψυχολογία δὲν ἀσχολεῖται μὲ τὴν φύσιν τῆς ψυχῆς ἀλλὰ μὲ τὴν ἐξέτασιν τῶν ἐμπειριῶν. Ἄλλ' ἐν σελίδι 70 διδάσκει πάλιν ὅτι «πᾶς σπουδαστὴς τῆς ψυχολογίας ὀφείλει νὰ ἀσχοληθῇ περὶ τὸ πρόβλημα τὸ περὶ τῆς φύσεως τῆς ψυχῆς καὶ νὰ δώσῃ λύσιν εἰς αὐτό» !!

Ἄλλὰ δὲν ἔπρεπε νὰ καθορίσῃ ἀκριβέστερον τὰ κατὰ τοῦτο τὸ ζήτημα ; Δὲν ὀφείλε νὰ δηλώσῃ ὅτι τὰ κατὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν ψυχικῶν φαινομένων εἶναι τὸ κύριον ἔργον τῆς ψυχολογίας, ἀπὸ τῆς ἐξετάσεως δὲ ταύτης ὀρχεται, μετὰ ταῦτα δὲ ἔρχεται ἡ ἐπιστήμη αὕτη καὶ εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν θεωριῶν τῶν περὶ τῆς ψυχῆς ;

Ἄλλ' ἀκούσατε καὶ ἄλλους παραλογισμούς.

Ἐν σελ. 5 διδάσκει ὁ Σακ. τὰ παράδοξα ταῦτα, ὅτι «ὁ ἄνθρωπος καθ' ἑκάστην ὥραν τῆς ζωῆς του εὐρίσκειται πρὸ ἀπειρίας φαινομένων. Ἀφ' ἑνὸς βλέπει τὸν οὐρανὸν πλήρη νεφῶν ἢ αἴθριον ἢ πλήρη ἀστέρων κινουμένων ἢ μὴ, τὴν θάλασσαν ἐν τρικυμίᾳ ἢ ἠρεμίᾳ, ἀκούει τὴν βροντὴν, βλέπει τὴν ἀστραπὴν, ἀναγινώσκει εἰς τὴν ἱστορίαν ἠρωικὰ κατορθώματα ἢ καταστροφὰς καὶ αἰσθάνεται εὐχαρίστησιν, ἀγανάκτησιν, θαυμασμόν, λυπεῖται, ἐνθουσιᾶ, φοβεῖται, διανοεῖται, ἐπιθυμεῖ, κάμνει κινήσεις καὶ ἐνεργείας κλπ.». Ἄλλ' εἶναι δυνατόν νὰ γίνωνται ὅσα λέγει ὁ Σακ. καθ' ἑκάστην ὥραν τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου

Ε. ΣΑΚΣ Κ.Τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

που; Να είναι ὁ οὐρανὸς πλήρης νεφῶν, αἶθριος καὶ πλήρης ἀστέρων κινουμένων ἢ μὴ καὶ νὰ ἀκούῃ ὁ ἄνθρωπος βροντὰς καὶ ἀστραπὰς καὶ νὰ γίνονται ὅσα λέγει ὁ Σακ. ! Καὶ ἐὰν μὴ ὑπάρχη θάλασσα ἐκεῖ, ὅπου κατοικεῖ, δύναται νὰ βλέπῃ καθ' ἑκάστην ὥραν τῆς ζωῆς του θάλασσαν ἐν τρικυμίᾳ καὶ ἤρεμίᾳ!

Ἐν σελ. 12 ἐρμηνευτικῶς ἐπιστήμας ἀνευρίσκει ὁ Σακ. μόνον ἐν τῷ κύκλῳ τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν! Ἄλλὰ δὲν ὑπάρχουν καὶ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι ἐρμηνευτικαί; Τοιαῦται ἐπιστῆμαι δὲν εἶναι ἡ φυσικὴ, ἡ *χημεία*, τόσαι ἄλλαι;!

Ἐν τῇ αὐτῇ σελίδι 12, ὅπου ὁ λόγος περὶ ψυχῆς τῶν φυτῶν, ἐξ ἄλλων ἀντλῶν διδάσκει ὁ Σακ., ὅτι τὰ φυτὰ μόνον τὴν θρεπτικὴν ἱκανότητα κέκτηνται καὶ τὴν τῆς μεταδόσεως τοῦ γένους, ὡς ὀρθῶς ἐδίδαξεν ἤδη ὁ Ἀριστοτέλης¹, δὲν ἔχουν δὲ ἄλλας ψυχικὰς ἐκδηλώσεις, αἱ δὲ κινήσεις αὐτῶν εἶναι ἀντανακλαστικαί, *περιτροπαί*².

Ἀλλαχοῦ ὅμως πάλιν τοῦ βιβλίου του, ἐν σελίδι 341, ἄλλα διδάγματα προφανῶς ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν λέγει ὅτι τὰ φυτὰ ἔχουν καὶ αἰσθήματα, ὅτι κατὰ τὴν ἀνοιξιν ἰδίᾳ ἢ τὸ θέρος, ὅταν ἀρχίξῃ ἡ δρόσος νὰ πίπτῃ, πολλὰ τῶν φυτῶν κλείουν τὰ ἀνθή των, ἄλλα δὲ ψηλαφοῦν διὰ τῶν λεπτῶν καὶ τριχοειδῶν περιπλοκάδων στήριγμα τι, ἐφ' οὗ προσπαθοῦν νὰ στηριχθοῦν, ἄλλα δὲ πάλιν ἐγκαθιστοῦν σατανικὰς κυριολεκτικῶς παγίδας πρὸς σύλληψιν καὶ καταβρόχθισιν ἐντόμων, ἔτι δὲ ὅτι ὑπνώττουν τὰ φυτὰ, ὅπως οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ ζῶα, καὶ ἀφυπνίζονται μετὰ πάροδον ὠρισμένου χρόνου. Καὶ προσθέτει «ὥστε ἔχουσιν αἰσθησιν τὰ φυτὰ ταῦτα, πρὸς δὲ τούτοις ἔχουσι καὶ μνήμην, εὐαίσθητα ὄντα πρὸς ἐρεθισμούς, οἵτινες ἀφήνουν ἴχνη ἐπ' αὐτῶν διατηρούμενα ἐπὶ μακρόν, καὶ ἐφ' ὧν ἐπίδρασις τις ἀναπαράγει τὴν εἰς τὸ παρελθὸν συμπεριφορὰν των»!!

Καὶ ἔχει μὲν ὁ ὑποβολεὺς τοῦ Σακ. προφανῶς ὑπ' ὄψει τὰ δροσοειδῆ, διωναίαν τὴν μυιοπαγίδα καὶ τὴν δροσερὰν καὶ τἄλλα. Ἄλλὰ διεπίστωσεν ἢ ἐπιστήμη ὅτι ταῦτα τὰ φυτὰ «ἐγκαθιστοῦν σατανικὰς παγίδας» ἢ καὶ ἄλλας τινὰς ἔχουν ἱκανότητος ψυχικὰς; Ἄλλὰ καὶ ἂν ἀποδειχθῇ ὅτι τινὰ τῶν φυτῶν ἔχουν τοιαύτας ἰδιότητας, θὰ δυνάμεθα τόσον προχείρως γενικεύοντες νὰ εἴπωμεν ὅτι πάντα τὰ φυτὰ ἔχουν ἀνωτέρας λειτουργίας ψυχικὰς; Ἡ ἐπιστήμη τοῦτο μόνον γνω-

¹ Π. ψυχῆς Α 5, 410β 23 κ. ἄλλοθι.

² Θεοφίλου Βορέα, Ἀκαδημεικά, 2, σελ. 4.

ρίζει ἀσφαλῶς, ὅτι οὔτε ταῦτα τὰ φρυτὰ οὔτε ἄλλα τινα ἔχουν αἰσθήματα καὶ μνήμην ἢ ὑπνώτιον καὶ ἀφυπνίζονται ἢ ἐγκαθιστοῦν παγίδας!

Πολὺ παραδοξότερα εἶναι τὰ ἐπόμενα.

Ἐν σελ. 16 διδάσκει ὁ Σακ. ὅτι—**ἄρραβωνίζονται τὰ πτηνά!!** Ἐξετάζων δηλαδή ἐνταῦθα τὰ κατὰ τὸν ψυχικὸν βίον τῶν ζώων ὁμιλεῖ περὶ ἔρωτος τῶν πτηνῶν καὶ λέγει τὰ ἐξῆς θαυμάσια. «Ὁ ἔρωσ πτηνῶν τινῶν πρὸς λατρευτὴν τῶν ὑπαρξιν ἐκφράζεται διὰ τῆς τοποθετήσεως ὑπὸ τοῦ ἄρρενος πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ θήλεος μικροῦ λιθάριου, ὅποτε, ἂν τὸ θῆλυ διὰ τοῦ ράμφους του συλλάβῃ τὸ μικρὸν τοῦτο λιθάριον, τοῦτο εἶναι ἀπόδειξις συγκαταθέσεως καὶ τότε ταῦτα ἄρραβωνίζονται. Ἄν ὅμως τὸ θῆλυ δὲν δίδῃ προσοχὴν εἰς τὸν ὑποψήφιον μνηστῆρα, δὲν ἐγγίζει καθόλου τὸ λιθάριον».

Πολλὰ ὑπάρχουν ἐν τῷ κόσμῳ θαυμαστά, ἀλλὰ τοῦτο εἶναι ἐκ τῶν θαυμαστοτάτων! Παρέστη, τοῦτο μόνον ἐρωτῶμεν, εἰς τοιαύτας πτηνῶν ἄρραβόνων ἔρωτας ὁ γράφων; Εἶδε καὶ δακτυλίους ἄρραβόνων; Ἡ ἀνέγνωσε τὰ περὶ αὐτῶν εἰς βιβλία θαυμασίων ἀκουσμάτων;

Ἐν σελ. 29 κ.ἐξ. ἐξετάζων τὰ κατὰ τὴν ἐπίδρασιν, ἣν ἔχει ἡ ψυχολογικὴ γνῶσις ἐπὶ τὰς ἄλλας ἐπιστήμας καὶ τὰς τέχνας καὶ τὸν βίον καθόλου, ὁμιλεῖ ὁ Σακ. περὶ τοῦ **Ψυχολογικοῦ ἐργαστηρίου τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν**, τὸ ὁποῖον ἰδρυσεν ὁ Καθηγητὴς Βορέας. Ἀκούσατε δὲ ποίαν γνώμην ἔχει περὶ τοῦ ἐπιστημονικοῦ αὐτοῦ ιδρύματος. Παραγνωρίζων τὸ κύριον ἔργον αὐτοῦ, ὅπερ εἶναι ἡ πειραματικὴ ἔρευνα τῶν ψυχικῶν φαινομένων καθόλου καὶ τῶν φοιτητῶν ἢ ἄσκησις εἰς τὰς ἐν αὐτῷ γινομένας ἐπιστημονικὰς ἐρεῦνας, ἐξαίρει ὡς ἔργα αὐτοῦ μάλιστα τὸ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν πορισμάτων τῶν ψυχολογικῶν ἐρευνῶν εἰς τὰς παντοίας τοῦ βίου περιστάσεις, ὅπως εἶναι ἡ διάγνωσις τῶν αἰτίων τῆς σχολικῆς καθυστερήσεως καὶ ἡ ὑπόδειξις μέτρων πρὸς βελτίωσιν τῶν ὑστερούντων μαθητῶν καὶ ἡ ἐπαγγελματικὴ κατεύθυνσις. Καὶ ὄχι μόνον ταῦτα, λέγει, εἶναι τοῦ Ἐργαστηρίου κύρια ἀσχολήματα, ἀλλὰ καὶ ὁ διαφωτισμὸς γονέων καὶ νέων περὶ τῶν κατατροχόντων τὴν νεότητα προβλημάτων καὶ ἀνησυχιῶν καὶ ἄλλα τοιαῦτα ζητήματα, ἅτινα ἀνήκουν εἰς τοὺς πρακτικωτέρους κλάδους τῶν παντοίων ἐφαρμογῶν τῆς πειραματικῆς ψυχολογίας ἢ εἰς τὴν ψυχιατρικὴν.

Εἰς Ἀνακοινώσεις, τὰς ὁποίας ἔχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν, καλεῖ διδασκάλους καὶ γονεῖς καὶ κηδεμόνας εἰς τὸ Ψυχολογικὸν Ἐργαστήριον, ἵνα λάβουν πληροφορίας περὶ τῶν τέκνων των, ἐὰν βασανίζονται ὑπὸ

στενοχωριῶν καὶ ἀνησυχιῶν ἢ ὕστεροῦν εἰς τὰ μαθήματα ἢ θέλουν νὰ ἐκλέξουν ἐπάγγελμα. Ἴδου τί λέγει.

«Θέλετε νὰ μάθετε τί ἤμπορεῖ νὰ γίνῃ τὸ παιδί σας, ὅταν μεγαλώσῃ ;

Ἔχει τὸ ἄνω τῶν 14 ἐτῶν παιδί σας καμμίαν ἀνησυχίαν ἢ στενοχωρίαν ποῦ συχνὰ τὸ βασανίζει ;

Μήπως ἔχει ἐχθρικήν διάθεσιν κατὰ τοῦ σχολείου ἢ κατὰ μέλους τινὸς τῆς οἰκογενείας του ;

Φέρετέ το εἰς τὸ ψυχολογικὸν Ἔργαστήριον» !

Τὸ δὲ ἐκπληκτικώτερον, ὁ Σακ. παριστᾷ ἑαυτὸν ἐν σελ. 167 καὶ ὡς **ψυχιάτρον** «ὑφ' ἡμῶν», λέγει, «καὶ ἄλλων ψυχιάτρων» !

Ἐν δὲ τῇ σελίδι 575 τῆς Γεν. Ψυχολογίας κηρύττει ὅτι πολλοὶ ψυχοπαθεῖς προσῆλθον ἢ προσήχθησαν πρὸς θεραπείαν εἰς τὸ Ψυχολογικὸν Ἔργαστήριον, ὅτε τοῦτο κρίμασιν οἷς οἶδε Κύριος περιῆλθεν εἰς τὰς χεῖράς του, καὶ ὅτι ἀπήλλαξεν αὐτοὺς ἐρωτικῶν συμπλεγμάτων καὶ πάσης ἄλλης τοιαύτης νόσου καὶ μαλακίας ! (Πρὸς βλ. καὶ ὅσα λέγει ἐν Πεπραγμένοις τοῦ Ψυχολογικοῦ Ἔργαστηρίου Θεσσαλονίκης, 1941, καὶ τοῦ Ψυχολογικοῦ Ἔργαστηρίου Ἀθηνῶν, 1946).

Καὶ τὸ πάντων παραδοξότατον εἶναι ὅτι *δμιλεῖ* αὐτὸς ἀλλαγῶν μετὰ χλεύης περὶ ψυχολόγων ἐρασιτεχνῶν καὶ κομπογιαννιτῶν ! (Ψυχ. παιδός, 1935, σελ. 15). Οἷα τραγικὴ εἰρωνεία !!

Ἐν σελ. 36, ὅπου ὁ λόγος περὶ μεθόδων τῆς Ψυχολογίας, λέγει ὁ Σακ. ὅτι ἡ αὐτοπαρατηρησιὰ εἶναι εὐχερῆς ἐπὶ ἐφήβων καὶ ἐνηλίκων, οἵτινες δύνανται νὰ δηλοῦν ἑκάστοτε τὴν συνηθεστάτην περίπτωσιν, καὶ ἦν ἐκφράζουν τὰς διαφόρους συναισθηματικὰς ἐκδηλώσεις των καὶ οὕτω νὰ ἀποκαλύπτουν τὸν ὅλον συναισθηματικὸν των κόσμον. Καὶ πρὸς πίστωσιν τῶν λεγομένων παραπέμπει εἰς διαβόητόν τινα μελέτην του, ἣτις ἐπιγράφεται «Πειραματικὴ ἔρευνα τοῦ συναισθηματικοῦ βίου» !

Θέλετε πράγματι νὰ μάθετε ποῖα εἶναι ἡ ἔρευνα ἐκείνη, ἣτις ὑπὸ τοὺς κρυφίους γέλωτας τῶν ἐξεταζομένων φοιτητῶν καὶ φοιτητριῶν καὶ ὑπαλλήλων διεξήχθη περὶ τὸ 1930 ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῶν Ἀθηνῶν ; Ἀκούσατε ! Ἡ αὐστηρὰ ἔρευνα ἔχει δείξει ὅτι τὸ συναίσθημα δυσχερέστατα μετρεῖται καὶ μόνον κατὰ μικρὰν προσέγγισιν. Καὶ τοῦτο ἐπὶ πασῶν τῶν ἡλικιῶν, πολλῶν δὲ μᾶλλον ἐπὶ τῶν κατωτέρων. Αἰτίαι δὲ τῆς δυσχερείας ταύτης εἶναι ἐν ἄλλαις αἰ-
ἐξῆς· ὅτι τὰ συναισθήματα εἶναι φαινόμενα διάχυτα καὶ ἡ προσοχὴ τοῦ ὑποκειμένου δυσχερέστατα ἀντιλαμβάνεται αὐτῶν, καὶ ὁ χρό-

νος δὲ καθιστᾷ αὐτὰ ὠχρότερα καὶ ἀσθενέστερα· ἐκ δὲ τούτου τὰ ὑποκείμενα, ἐν οἷς τὰ φαινόμενα ταῦτα ἐμφανίζονται, οὐδὲ κατὰ τὸν χρόνον τῆς γενέσεως δύνανται νὰ παρακολουθοῦν καὶ μετροῦν αὐτὰ μετ' ἀκριβείας, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον μετὰ πάροδον χρόνου πολλοῦ. Δυσχερῶς δὲ δύναται νὰ σταθμίζη τὰς καταστάσεις ταύτας τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς καὶ ὁ ξένος παρατηρητὴς ἐκ τῶν λόγων καὶ τῶν ἄλλων ἐκδηλώσεων καὶ τῶν ἐνφρονημάτων τῶν ἐξεταζομένων.

Ἄλλ' ὁ Σακ. ταῦτα ἀγνοῶν καὶ δι' ἀτόπων μεθόδων ἐξετάζων, ὅπου ζητεῖ καθορισμὸν τῶν τοιούτων γεγονότων εἰς ἑκατοστία, συνάγει συμπεράσματα πόρρω ἀπέχοντα τῆς ἀληθείας!

Καὶ ἕνα φανῆ ἔτι μᾶλλον ἢ ἀτοπία τῆς ζητήσεως, ἐπιδεικνύομεν μίαν μόνην ἐκ τῶν προβαλλομένων εἰς τὰ ὑποκείμενα ἐρωτήσεων, τὴν ἐξῆς. «*Πότε φοβεῖσθε συνηθέστατα καὶ πόσον τοῖς %;*». Ἀναγράφομεν δὲ καὶ τὰς εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην δεδομένας ἀπαντήσεις τεσσάρων ὑποκειμένων. Τοῦ πρώτου· «*Μόνον ἀπὸ τοὺς νεκροὺς φοβοῦμαι 80 %*». Τοῦ δευτέρου· «*Φοβοῦμαι μόνον ἀπὸ τοὺς τρολλοὺς καὶ τοὺς μεθυσιμένους 80 %*». Τοῦ τρίτου· «*Μόνον τὸν θάνατον φοβοῦμαι 80 %*». Τοῦ τετάρτου· «*Φοβοῦμαι νὰ σηκώσω τὸν πέπλον τοῦ ἀγνώστου 80 %*»! (Γ. Σακ. Πειραματικὴ ἔρευνα τοῦ συναισθηματικοῦ βίου, 1932, σελ. 20). Εἶναι λοιπὸν αὕτη ζήτησις τῆς ἀληθείας; !!

Ἄλλ' ἀκούσατε καὶ ἄλλας ἀτοπίας!!

Ἐν σελ. 44 κ.ἐξ. περὶ πειραμάτων ψυχολογικῶν καὶ κριτηρίων ὁμιλῶν καὶ ἄλλα πολλὰ λέγει παράδοξα καὶ τοῦτο, ὅτι, «*ὄτε εἰσῆχθησαν εἰς τὴν ψυχολογίαν τὰ πειράματα, «οἱ περὶ τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὰς ἠθικὰς ἐπιστήμας ἀσχολούμενοι ἐθρορυβήθησαν»*. Καὶ εἰξεύρετε διατί; Ἀκούσατε! «*Ἐθρορυβήθησαν*», λέγει, «*μήπως τὰ ψυχολογικὰ ὄργανα μηχανοποιήσωσι τὴν ψυχὴν ἀνεπανορθώτως ἢ ἐκμηδενίσωσι τὴν σημασίαν αὐτῆς*»...!! Ἄλλὰ τί σημαίνουν ταῦτα; Ποῦ δὲ συνέβησαν τὰ λεγόμενα; Κριμα ὅτι οὐδὲν λέγεται περὶ τούτου!! Ὁ ὑποβολεὺς οὐδὲν εἶπε περὶ αὐτοῦ!!

Ἐν σελ. 49 λέγει πάλιν ὅτι αὐτὸς ἐγένετο τῶν κριτηρίων εἰσηγητῆς ἐν Ἑλλάδι. Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ (*Ψυχολογία παιδός*, σελ. 51) λέγει ὅτι εἰς τὴν ἴδρυσιν τῶν *Ψυχολογικῶν Ἐργαστηρίων* συνετέλεσε καὶ αὐτός. Καὶ ταῦτα ἐνῶ ὅλη γνωρίζει ἡ Ἑλλὰς καὶ ἡ Διεθνὴς Ἐπιστήμη ὅτι ἡ Πειραματικὴ Ψυχολογία καθόλου ἀπὸ τοῦ 1900 ὑπ' ἄλλων εἰσῆχθη παρ' ἡμῖν, οἵτινες κατόπιν μακρῶν ἀγώνων καὶ τὸ *Ψυχολογικὸν Ἐργαστήριον* τοῦ Πανεπιστημίου ὕστερον ἴδρυσαν καὶ δι' ὀργάνων τὸν ὅλον ψυχικὸν βίον ἐξήτασαν καὶ ἐξετάζουν, ἔτι δὲ

διὰ κριτηρίων, ἅτινα ἔκείνοι εἰσήγαγον καὶ πρῶτοι ὠνόμασαν οὕτω καὶ τὰ πρῶτα κριτήρια εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀνεζήτησαν καὶ ἐδίδαξαν ὅτι τὰ κριτήρια τὰ ψυχολογικά, ἐὰν παρασκευάζονται μετὰ τῆς προσηκούσης ἐπιστημονικῆς ἀυστηρότητος καὶ διεξάγεται δι' αὐτῶν ἡ ἔρευνα μετὰ τῆς ἀπαιτουμένης ἀκριβείας, συντελοῦν εἰς τὴν ἐξίχνευσιν τοῦ ψυχικοῦ βίου, πλάνης δὲ καὶ ἀγυρτείας γίνονται ὄργανα εἰς χεῖρας ἀγροίκων ἀνθρώπων καὶ ἀμαθῶν.

Ἔχομεν ὑπ' ὄψει τοῦ Βορέα τὰ βιβλία «Πειραματικὴ ψυχολογία καὶ ψυχολογικά Ἔργαστήρια» (1913), «Ἡ πειραματικὴ Παιδαγωγικὴ τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων» (1911), τὰ «Ἀκαδημεικά» του (2. Ψυχολογία, σελ. 52 κ. ἐξ.), ἔτι δὲ τὰ «Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν» καὶ τὴν «Τεσσαρακονταετηρίδα Θεοφίλου Βορέα» (τόμοι 2, 1940), ὅπου ἀναγράφεται καὶ ἡ ὅλη σειρὰ τῶν ἀνακοινώσεων αὐτοῦ τῶν μέχρι τότε γενομένων καὶ ἀναφερομένων εἰς τὰ ψυχικὰ φαινόμενα, αἱ περὶ τῆς μνήμης καὶ τῆς φαντασίας καὶ τῆς νοήσεως καὶ τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως καὶ τῆς καλαισθητικῆς καὶ τῆς θρησκευτικῆς καὶ τοῦ χρόνου τῆς ἀντιδράσεως καὶ ἄλλαι πολλαί, ὡσαύτως δὲ τὰς περὶ αὐτῶν κρίσεις τῆς Διεθνοῦς Ἐπιστήμης.

Ἐν σελ. 50 περὶ τῆς ἐξελίξεως τῆς ψυχολογικῆς πειραματικῆς ἐρεῦνης ὁμιλῶν λέγει ἐν ἄλλοις ὅτι τὰ πρῶτα ψυχολογικά Ἔργαστήρια ἠσχολοῦντο εἰς τὴν δι' ὀργάνων ἐξέτασιν τῶν ψυχικῶν φαινομένων, διότι ἡ σπουδὴ αὕτη ἦτο εὐκόλος, καθ' ὅσον τὰ πειράματα ταῦτα ἐλαμβάνοντο ἐκ τῆς φυσιολογίας, καὶ ἄλλα ὁμοίως πλημμελῆ καὶ παράχορδα, καὶ δὴ καὶ ὅτι «ἀφ' οὗτοῦ εἰσήχθησαν τὰ κριτήρια τὰ ψυχολογικά, ἐγκατελείφθησαν αἱ μηχανικαὶ συσκευαὶ καὶ τὰ ὄργανα». Καὶ λέγω ὅτι εἶναι ταῦτα πλημμελῆ καὶ παράχορδα, διότι δὲν ἀνταποκρίνονται πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Ἀληθὲς εἶναι μόνον τοῦτο, ὅτι τὸ πείραμα εἰσήχθη εἰς τὴν ψυχολογίαν ἀπὸ τῆς φυσιολογίας, πρὸς τὴν ὁποίαν μάλιστα ἡ Ἐπιστήμη αὕτη συνδέεται, τὰ δὲ ὄργανα τὰ ψυχολογικά ὑπάσχουν καὶ νῦν εἰς τὰ Ἔργαστήρια, ὅπως πάντες οἱ ψυχολόγοι γνωρίζουν, καὶ γίνεται χρῆσις αὐτῶν ἐν τῇ ψυχολογικῇ ἐρεῦνῃ, μάλιστα ἐπὶ φαινομένων, τὰ ὁποῖα δὲν δύνανται νὰ ἐρευνῶνται διὰ κριτηρίων. Μόνοι δὲ οἱ ἄμοιροι ἀυστηρῶς ἐπιστημονικῆς ψυχολογικῆς μορφώσεως, ὅταν καταλαμβάνουν τὰ Ἔργαστήρια, κατακλείουν τὰ ὄργανα τὰ ἐπιστημονικά καὶ παραδίδουν αὐτὰ ἔρμαιον εἰς τὴν σκωρίαν, ὅπως συνέβη ἐπὶ τινα χρόνον καὶ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν!

Σημειωτέον δὲ ὅτι καὶ τὰ περὶ εἰσαγωγῆς καὶ περαιτέρω ἀναπτύξεως τῶν παντοίων κριτηρίων ἔλλιπῶς καὶ πλημμελῶς

ἀναγράφει ὁ Σακ., ἔξαιρων δὲ ὑπὲρ τὸ προσῆκον μέτρον τὴν ἀξίαν αὐτῶν, λέγει ὅτι δι' αὐτῶν καὶ τὴν πνευματικὴν ἰκανότητα τῶν ἀνθρώπων κατ' ἀκριβείαν δύναται νὰ ὑπολογίζῃ ἢ ἔρευνα καὶ περὶ τῆς μελλούσης αὐτῶν ἀναπτύξεως νὰ ἐκφέρῃ κρίσεις ἀκριβεῖς καὶ προλέγῃ τὸ μέλλον αὐτῶν.

Εἶναι δὲ παράδοξα τὰ λεγόμενα, διότι πρῶτον μὲν τῶν ἀνθρώπων ἡ εὐφυΐα ἐξ ἑαυτῆς καθόλου εἰπεῖν διαφαίνεται, δὲν εἶναι δὲ ἀνάγκη νὰ μετρηθῇ διὰ κριτηρίων εἰς $\%$ πρὸς καθορισμὸν τῆς μελλούσης ἐξελίξεως τῆς διανοίας ἐκάστου. Ἐπειτα ἀρκεῖ ἡ ἐξ ἀρχῆς ὑπαρξίς εὐφυΐας καὶ μεγαλοφυΐας, ἵνα προλέγωμεν ὅτι ὁ ἔχων ταύτην θὰ διαπράξῃ γενναῖόν τι ἐν τῷ βίῳ; Πόσοι εὐφυεῖς καὶ μεγαλοφυεῖς τὸ μὲν ἐκ νοσημάτων τὸ δ' ἐξ ἄλλων αἰτίων δὲν ναυαγοῦν ἐν τῇ ζωῇ;!

Ἐν σελ. 51 λέγει ὅτι αὐτὸς ἐγένετο καὶ τῆς *Ψυχολογίας τοῦ παιδός* εἰσηγητῆς ἐν Ἑλλάδι (1922) καὶ τῆς *Ψυχολογίας τοῦ ἐφήβου* (1938), πρὸς δὲ τούτοις τῆς *Κλινικῆς ψυχολογίας* (1939). Καὶ ταῦτα, ἐνῶ εἶναι εἰς ὅλους γνωστὸν ὅτι οἱ δύο πρῶτοι κλάδοι τῆς ψυχολογίας καὶ πολὺ πρότερον ἐθεραπεύοντο παρ' ἡμῖν καὶ ἀπὸ τῶν Παιδαγωγικῶν ἐδιδάσκοντο ἐδρῶν. Οὕτως ἡ *ψυχολογία τοῦ παιδός*, ἥτις ἀνήκει εἰς τὴν ἔδραν τῆς Παιδαγωγικῆς καὶ ἐδιδάσκετο ἀρχῆθεν ὑπὸ τοῦ Καθηγητοῦ *N. Ἐξαρχοπούλου*, ὡσαύτως δὲ ἡ ψυχολογία τοῦ Ἐφήβου. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι καὶ τῆς *Ψυχολογίας τοῦ Ἐφήβου* τῆς ὑπὸ τοῦ *Ed. Spranger* ἐκδεδομένης ἀπὸ τοῦ 1926 μετὰ φρασις ἔχει δημοσιευθῆ εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Πῶς δὲ εἰσήγαγε τὴν *Κλινικὴν ψυχολογίαν* εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Σακ., εἶναι αἰνίγμα, τοῦ ὁποίου τὴν λύσιν ἀναμένομεν νὰ δώσῃ ὁ ἴδιος. Εἴπομεν δὲ ἤδη ὅτι ἐκεῖνος καὶ *θεραπευτὴν συμπλεγμάτων ἐρωτικῶν καὶ ἄλλων παραπλησίων παθημάτων* ὀνομάζει ἑαυτόν!!

Ἐν τῇ αὐτῇ σελίδι 51 τῶν Ἑλλήνων ψυχολόγων μνημονεύει ἀορίστως καὶ ἄνευ τῆς προσηκούσης ἐπιστημονικῆς ἀκριβείας τὰ ἔργα, ἀναγράφει δὲ τοῦ Βορέα τὰς μνημονικὰς ἐρεῦνας μόνον, ἐνῶ, ὅπως ἐλέχθη καὶ ἀνωτέρω, τὸ **Ψυχολογικὸν ἔργον τοῦ Βορέα**, τὸ ὁποῖον ἐστεφάνωσεν, ὡς γνωστὸν, ἡ Διεθνὴς Ἐπιστήμη, μάλιστα τῷ 1939, ὅτε ἐωρτάσθη ἡ Τεσσαρακονταετηρὶς τῆς ἐπιστημονικῆς δράσεως τοῦ Ἑλληνοῦ ψυχολόγου καὶ φιλοσόφου, ἐπεκτείνεται εἰς ὅλον τὸν ψυχικὸν βίον.

Ὁ ἐπιφανὴς Γερμανὸς ψυχολόγος καὶ φιλόσοφος *Erich Jaensch* εἶπε περὶ αὐτοῦ «*Σκοπὸν τοῦ ψυχολογικοῦ Ἐργαστηρίου τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ὄρισεν ὁ Βορέας τὴν διεξαγωγὴν ἐρευνῶν καὶ τῶν*

ἀπὸ ἐλληνικῆς ἀπόψεως ἔλεγχον πορισμάτων συναχθέντων εἰς ἄλλας χώρας ὑπὸ ἄλλων ἐρευνητῶν» (ἐν Zeitschr. f. Psychologie, 147, σελ. 145 κ.ἐξ.), ὁ δὲ *W. Wirth* ἔγραψεν ὅτι «ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῶν Ἀθηνῶν ὁ Βορέας ἐδημιούργησε διὰ τὴν ψυχολογίαν τόσον σεβασμόν, ὅσος ἐν Γερμανίᾳ μόνον ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ *Wundt* ἀπενέμετο εἰς αὐτήν» (Τεσσαρ. Θεοφίλου Βορέα, 2, 1940, σελ. 321).

Ἄλλ' ὡς συνεχίσωμεν τὸ ἔργον μας. Ἀκούσατε δὲ τώρα καὶ ἄλλα παράλογα διδάγματα!

Ἐν σελ. 65 ἀποφαίνεται ὁ Σακ. ταῦτα· «Ὅτι ἡ ψυχὴ δὲν εἶναι τὸ ὑλικόν, ὡς τὸ σῶμα,— ὅτι δὲ τὰ μάλιστα συνδέεται καὶ σχεϊίζεται αὕτη πρὸς αὐτό, εἶναι καταφανές». Ἄλλ' ὅτι μὲν ὑπάρχει ψυχῆς καὶ σώματος σχέσις πρὸς ἄλληλα εἶναι περιφανές, ὅτι ὅμως ἡ ψυχὴ εἶναι ὑλικόν ἢ πνευματικόν πῶς εἶναι ἄφ' ἑαυτοῦ φανερόν, ἄφ' οὗ τὸ ζήτημα τοῦτο εἶναι καὶ νῦν ἄλυτον!

Ἐν σελ. 69, σημ. 1, γράφει· «Κατὰ τοὺς Πυθαγορείους ἡ σύνδεσις τῆς ἀθανάτου ψυχῆς μετὰ τοῦ σώματος χαρακτηρίζεται ὡς ἁρμονία τις τοῦ σώματος». Καὶ ταῦτα ἄνευ οἰασδήποτε παραπομπῆς καὶ ἄλλης διασαφήσεως. Ἄλλὰ τί θὰ νοήσῃ ὁ ἀναγνώστης ἐκ τῶν οὕτως ἀορίστως λεγομένων; Τί δὲ νοεῖ αὐτὸς λέγων ὅτι «ἡ σύνδεσις τῆς ἀθανάτου ψυχῆς μετὰ τοῦ σώματος χαρακτηρίζεται ὡς ἁρμονία τις τοῦ σώματος κατὰ τοὺς Πυθαγορείους»; Γνωστότατον εἶναι ὅτι μεγίστη ἐπικρατεῖ ἀγνωσία ἐν τῷ προβλήματι τῷ περὶ τῆς ψυχῆς κατὰ τοὺς Πυθαγορείους. Μόνον δὲ τοῦ Φιλολάου φαίνονται διδάγματα ὅσα ὁ Σιμμίας λέγει ἐν Φαίδωνι τοῦ Πλάτωνος, ὅτι δηλαδὴ ἡ ψυχὴ ἐνδέχεται νὰ εἶναι ἁρμονία τις συμμέτρου κράσεως τῶν στοιχείων τοῦ σώματος, ὅπως ἡ ἁρμονία ἢ μουσικὴ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς λύρας καὶ τῶν χορδῶν, ἀφανίζεται δὲ μετὰ θάνατον, ὅπως ἡ μουσικὴ ἁρμονία, ὅταν καταστραφῇ ἡ λύρα καὶ αἱ χορδαὶ αὐτῆς (85E. Πρὸβλ. καὶ Ἀριστοτέλους Π. ψυχῆς Α,4 καὶ Zeller, Philos. d. Griechen, Α,1, ἔκδ. 7η, 1923, σελ. 551 κ.ἐξ.).

Πολὺ ἐκπληκτικώτερα εἶναι ὅσα ὁ Σακ. λέγει ἀλλαχοῦ περὶ τῆς ψυχῆς.

Ἐν σελ. 70 κ.ἐξ. ἐκθέτει τὰ κατὰ τὴν ψυχὴν καὶ τὰς θεωρίας τὰς περὶ αὐτῆς καὶ τὴν συνείδησιν καὶ τὴν προσωπικότητα. Εἶναι δὲ τὰ λεγόμενα κυκεῶν! Οὕτως ἄλλοθεν λαμβάνων διακρίνει πέντε θεωρίας περὶ τῆς ψυχῆς 1) τὴν αὐθυπόστατον, ὡς λέγει, ἦτοι τῆς αὐθυποστασίας, 2) τὴν ἐπιφαινομενολογικὴν, 3) τὴν ἀρνούμενη τὴν ὑπαρξιν πνεύματος, 4) τὴν τῆς συμπεριφορᾶς καὶ 5) τὴν λειτουργικὴν ἢ τελολογικὴν. Συμφύρων δὲ τῶν θεωριῶν τούτων καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους τὰ διδάγματα, καὶ τοῦ Lloyd Morgan καὶ

ἄλλου, καθ' οὓς ἐν τῷ κόσμῳ ὑπάρχει διηνεκῆς ἀνέλιξις καὶ μεταμόρφωσις (emergent evolution), διδάσκει περαιτέρω ὅτι **κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην «τὸ πνεῦμα εἶναι ἢ καρποφορία τοῦ σώματος»!** Τὸ πνεῦμα, λέγει τὰ τῶν Ἀμερικανῶν ἀκολουθῶν, παράγεται ἐκ τοῦ σώματος, ὅπως τὸ πορτοκάλιον ἐκ τῆς πορτοκαλέας. Καὶ εἶναι τὸ πνεῦμα διάφορον τοῦ σώματος, ὅπως εἶναι τὸ πορτοκάλιον διάφορον τῶν γεωδῶν στοιχείων, τὰ ὁποῖα διὰ τῶν ριζῶν τῆς ἢ πορτοκαλέα λαμβάνει ἐκ τῆς γῆς καὶ μεταουσιώνει! Γίνεται δὲ ἡ πνευματώσις τοῦ ἀνθρώπου κατὰ μικρὸν. Ἐπακολουθεῖ εἰς τὰς διαδοχικὰς βαθμίδας τῆς ἱστορίας τῆς γῆς «ἐκ τῆς ἀπλῆς μηχανικῆς εἰς τὴν χημικὴν, ἐκεῖθεν εἰς τὴν ὀργανικὴν, ἐκεῖθεν δὲ εἰς τὴν ψυχικὴν»!

Καὶ μὴ νομίση τις ὅτι ταῦτα εἶναι τοῦ Σακ. μελέτης καὶ συγχύσεως πορίσματα. Εἶναι, ὅπερ ἐλέχθη, λήμματα καὶ συμφύσματα ἐξ Ἀμερικανικῶν μάλιστα βιβλίων. Παραπέμπομεν τὸν ἀναγνώστην ἡμῶν μόνον εἰς τοῦ *Patrick* τὴν *Εἰσαγωγήν εἰς τὴν φιλοσοφίαν* (Introduction to Philosophy), ὅπου περὶ τούτων πάντων γίνεται λόγος καὶ περὶ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ περὶ τοῦ πνεύματος ὡς καρποφορίας τοῦ σώματος κατ' αὐτὸν («Aristotle's doctrine that mind is the realisation or *fruition of the Body*», ἔκδ. 1935, σελ. 298).

Τοιοιουτοτρόπως ὁ Σακ. ἐπὶ τὰ ἴχνη ἄλλων βαδίζων καταφέρεται ἐν τέλει πρὸς τινὰ θεωρίαν, καθ' ἣν ὁ θεὸς εἶναι ἢ δημιουργὸς ψυχῆ τοῦ κόσμου, ὁ δὲ ἄνθρωπος ὄργανον τοῦ δημιουργοῦ, τ. ἔ. τῆς δημιουργοῦ ψυχῆς τοῦ κόσμου, καὶ συνδημιουργὸς αὐτοῦ!!!

Τὸ δὲ τραγικώτερον, φαντάζεται ὁ Σακ. ὅτι ἔλυσε τὸ περὶ τῆς ψυχῆς ζήτημα! Καὶ παραληρῶν γράφει κατωτέρω, ἐν σελ. 151, τὰ ἑξῆς: «Μετὰ τὴν λύσιν τοῦ σπουδαιστάτου καὶ θεμελιωδεστάτου τῶν ψυχολογικῶν καὶ γενικώτερον τῶν φιλοσοφικῶν προβλημάτων, τ. ἔ. τοῦ περὶ τῆς ἐννοίας τῆς ψυχῆς ἢ τοῦ πνεύματος»!!

Ἄλλὰ θὰ ἐπανέλθωμεν μετ' ὀλίγον εἰς τοῦτο τὸ ζήτημα.

Ἐν σελ. 77 λέγει τὴν συνείδησιν «ἀφύπνισιν τοῦ πνεύματος στρεφομένου πρὸς μελέτην τινὸς ἢ προσαρμογὴν» (Πρβλ. καὶ σελ. 564 κ. ἑξ. κ. ἄλλ.), οὕτω δὲ παριστᾷ τὸ πνεῦμα ὡς ὑπνώττον κατὰ φύσιν!!

Εἰς τὰ περὶ κληρονομικότητος (σελ. 81 κ. ἑξ.) δὲν εἰσερχόμεθα. Ἀνάγκη νὰ γίνουν ἰδιαιτέρας ἐξετάσεως ὑπόθεσις. Ἄλλοτε!

Ἐν σελ. 151—161 μακρὸν κατατείνων λόγον καὶ τὰ διδάγματα ἄλλων ἀκολουθῶν καὶ συμφύρων πάλιν τὰ πάντα καὶ παρὰ

μηνεύων πειράται νὰ δείξῃ ὅτι δὲν ὑπάρχουν κατηγορίαὶ ψυχικῶν φαινομένων καὶ ψυχικαὶ λειτουργίαι ὅλως κεχωρισμένοι ἀπ' ἀλλήλων καὶ ἀνεξάρτητοι. Οὕτω δὲ κομίζει γλαῦκας εἰς Ἀθήνας!

Ἐν σελ. 162 κ.ἑξ. ἐξετάζων τὰ κατὰ τὸ συναίσθημα τὴν αὐτὴν ἐπιδεικνύει ἔλλειψιν ἀκριβείας, ἰσχυρίζεται δ' ἐν ἄλλοις (σελ. 168) καὶ τοῦτο, ὅτι τὸ συναίσθημα κατευθύνει τὴν νόησιν, ἐκεῖνο δὲ ἐδημιούργησε τὸν Παρθενῶνα τῶν Ἑλλήνων καὶ τὰς ἀφ' ἑσ-
στούς καὶ ἀκόμη ἀγνώστους τέχνας τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων καὶ τῶν νεωτέρων πεπολιτισμένων λαῶν τὰς τεχνικὰς καὶ μηχανικὰς προόδους καὶ γενικῶς τὴν τέχνην. Ἄλλ', ἵνα μηδὲν ἄλλο εἴπωμεν, εἶναι τὸ συναίσθημα, οὕτως ἐρωτᾷ πᾶς ἐχέφρων ἄνθρωπος, ὁ κύριος παράγων ἐν τῇ δημιουργίᾳ τῶν ἔργων, περὶ ὧν ἐνταῦθα ὁ λόγος;!

Θέλετε τώρα νὰ μάθετε καὶ ἀκριβέστερον τὰ κατὰ τὰ ψυχολογικὰ πειράματα, τὰ ὁποῖα διεξάγει ὁ Σακ.;

Ἡ ἐπιστημονικὴ ψυχολογία διὰ τῶν ὀργάνων πρῶτον, ἔπειτα δὲ καὶ διὰ τῶν παντοίων κριτηρίων, ὧν περισκεμμένην ποιεῖται χοῆσιν, ἠρεύνησε μέχρι τοῦδε τὰ ἀξιολογώτατα φαινόμενα τοῦ ψυχικοῦ βίου, ὡς δύναται νὰ μάθῃ ἕκαστος καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ἐγχειριδίων τῆς ψυχολογίας.

Ἄλλ' ὁ Σακ. εἰς τὴν ἀνίχνευσιν τοιούτων λαβυρίνθων δὲν εἰσέρχεται. Αὐτὸς ἐπιπολαιότερον ἀσχολεῖται εἰς ἄλλα ζητήματα, οἷα τὰ ἐξῆς: *Πόσοι ἐκ τῶν Ἑλληνοπαίδων ἀγαποῦν τοὺς χορούς; Ποίους δὲ χορούς προτιμοῦν; Τὸν καλαματιανὸν ἢ τὸ ταγκό; Ποῖα βιβλία ἀναγινώσκουν; Τὴν Νανάν τοῦ Ζολᾶ περισσότερον ἢ τὴν Κυρίαν μὲ τὰς καμελίας ἢ τὰ ἔργα τῆς Ντελῆ;!* Πόσοι δὲ ἀναγινώσκουν τὸ *Μπουκέττο*, πόσοι δὲ τὸ *Ρωμάντσο*, πόσοι δὲ ἄλλα περιοδικά;! Ἄλλὰ μὴ σπεύδετε. Θὰ ἐπανέλθωμεν καὶ πάλιν εἰς αὐτά.

Ἐν σελ. 176 κ.ἑξ. χαριέστατα εἶναι, ὅσα λέγει ὁ Σακ. διεξερχόμενος τὰ κατὰ τὰς ἀψιθυμίας. Ἀκούσατε!

Τὰ αἵτια τοῦ θυμοῦ κατὰ τὰς διαφόρους ἡλικίας τῶν ἀνθρώπων, ὡς καθορίζει ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος, εἶναι τὰ ἐξῆς.

Τὰ μικρὰ παιδία θυμῶνον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, «ὅταν ἐπιχειρῇ τις νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπ' αὐτῶν παίγνιόν τι» καὶ «ὅταν ἐπιβάλλεται εἰς αὐτὰ ἡ ἐνδυσις καὶ ἡ ὑποχρέωσις νὰ μεταβαίνωσιν εἰς τὸ ἀποχωρητήριον, ὅταν ἔχουν ἀνάγκην»!!

Τῶν δ' ἐφήβων τὸν θυμὸν ἐξεγείρει τὸ πείραγμα, ἡ ὕβρις, ἡ προσβολή, ἡ ἀποτυχία, ἄτοπόν τι θέαμα ἢ πράγμα καὶ ἡ ἀδικία! Τὸ αἰώνιον δηλαδὴ ἑλληνικὸν φιλότιμον!

Οἱ δ' ἐνήλικοι θυμῶνουν ὅταν «δὲν λειτουργοῦν μηχανήματα ἀμέσως»!! Ἄλλ' ὀργίζονται καὶ δι' ἄλλας αἰτίας, τὰς ὁποίας κατ' ἀκριβείαν φαντάζεται ὅτι καθορίζει ὁ γράφων!!

Παραπλήσια εἶναι τὰ ἀτοπήματα, τὰ ὁποῖα προβάλλουν εἰς τὸν καθορισμὸν τῶν αἰτίων τῆς ἀγανακτήσεως, τῆς ζηλοτυπίας, τοῦ φόβου καὶ τοῦ τρόμου καὶ ἄλλων πολλῶν.

Εἶναι δ' ἐνταῦθα ἰδιαιτέρας προσοχῆς ἄξιον καὶ τὸ πόρισμα εἰς τὸ ὁποῖον, ὡς λέγει ὁ Σακ., κατέληξαν ἔρευναι αὐτοῦ, ὅτι δηλαδὴ ἐν Ἑλλάδι οἱ νέοι φαίνονται ζηλοτυποῦντες εἰς ὅλα τὰ ἄλλα πλὴν τοῦ ἔρωτος, παρὰ δὲ τοῖς ξένοις αἱ νεάνιδες φαίνονται ζηλότυποι μᾶλλον!

Σημειωτέον δὲ ὅτι καὶ ἀλλαγῶν ὁ Σακ. μετὰ τῆς αὐτῆς ἀφελείας διεξάγων τὴν ἔρευναν, καθορίζει τὰ περὶ τῆς ἐμφανίσεως τῶν παντοίων συναισθημάτων κατὰ τὰς διαφόρους ἡλικίας, καὶ δὴ κατὰ ἰδίαν ἐρεύνας, ὡς λέγει, καὶ ἄλλας διεξαχθείσας ὑπὸ ξένων μετὰ τὰς ἰδικὰς του! Οὕτως ἐν τῇ *Ψυχολογία τοῦ ἐφήβου*, ὅπου, ὡς ἐν παραδείγματι, γράφει περὶ τοῦ φόβου, τὰ ἑξῆς. Ὅτι τὸ νεογέννητον παιδίον φαίνεται φοβούμενον ἐκ δύο αἰτιῶν, ἧτοι ἂν αἰσθάνεται ὅτι πίπτει ἢ ὅτι τὰ μικρὰ σκεπάσματά του ἐκφεύγουν ἀπὸ τῆς κλίνης του, ἔπειτα δὲ ἐξ ἰσχυρῶν κρότων· ὅτι δὲ παῖδες τοῦ δημοτικοῦ σχολείου φοβοῦνται κατὰ σειρὰν τὰ ἑξῆς, τὸν θάνατον, τὴν ληστείαν, τὸ δηλητηριον, τὴν πυροκαϊάν, τὸ δυστύχημα, τὴν ἀσθένειαν, τοὺς κλέπτας, τὸν κίνδυνον, τὴν φυλακὴν, τὸν ἐχθρόν, τὸ ἔγκλημα, τὴν μάχαιραν, τὸ ψυχορράγημα, τὴν βλάβην, τὸν καυγᾶν, τὴν ἀδιαντροπίαν, τὴν ἐγχείρησιν, τὸ ὄπλον, τὴν πλήμμυραν καὶ τὴν ἀσφυξίαν, καὶ δὴ κατὰ 75% (σελ. 84 κ.ἑξ.)!!

Ἄλλ' οὐ μόνον ταῦτα μετὰ τῆς εἰρημένης παραλόγου ἀκριβείας ὀρίζει ὁ γράφων ἀλλὰ καὶ τοῦ χοροῦ τὰ εἶδη, τὰ ὁποῖα προτιμοῦν οἱ Ἕλληνες ἔφηβοι καὶ τὰς παιδιὰς καὶ ἄλλα, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς. Οὕτω τὸν χορόν, λέγει, ἀγαποῦν εἰς τὴν ἡλικίαν τῶν 12—14 ἐτῶν νέοι μὲν 53% καὶ προτιμοῦν τῶν εὐρωπαϊκῶν χορῶν τοὺς ἑλληνικοὺς, νεάνιδες δὲ 95,08%, εἰς τὴν ἡλικίαν τῶν 15—17 ἐτῶν νέοι μὲν 76,3%, νεάνιδες δὲ 85,3%, εἰς δὲ τὴν ἡλικίαν τῶν 18—20 ἐτῶν νέοι μὲν 84,2%, νεάνιδες δὲ 89,3%, προτιμοῦν δὲ τοὺς εὐρωπαϊκοὺς. Καὶ ἐκ μὲν τῶν ἑλληνικῶν χορῶν προτιμᾶται ὁ καλαματιανός, ἐκ δὲ τῶν εὐρωπαϊκῶν τὸ βάλς καὶ τὸ ταγκό!!

Καθ' ὅμοιον τρόπον ὀρίζει ὁ Σακ. καὶ τῶν Ἑλλήνων ἐφήβων

τὰς προτιμήσεις ἐπὶ τῶν παντοίων ἀναγνωσμάτων. Ἐκ τῶν κυκλουμένων λαϊκῶν περιοδικῶν ἀναγινώσκονται μᾶλλον κατὰ σειράν ὁ **Θεατής**, τὸ **Μπουκέττο**, τὸ **Ρομάντζο**. Ἐκ τῶν ξένων μυθιστορημάτων οἱ **Ἀθλιοι**, τοῦ **Ἰουλλίου Βερν** τὰ ἔργα, ὁ **Ροβινσὼν**, ὁ **κόμης Μοντεχρῆστος** καὶ ἡ **κυρία μὲ τὰς Καμελίαις**. Αἱ νεάνιδες τὰς ἐν τῷ ἔρωτι περιπετείας προτιμῶσαι ἀναγινώσκουν τὰ ἔργα τῆς **Ντελῆ** (σελ. 147 κ.ἐξ.)!! Ἀκούσατε!!

Καὶ δὲν εἰσερχόμεθα εἰς τοὺς παραδείσους τῶν ὀνείρων καὶ τῶν ὀνειροπολήσεων τῶν Ἑλλήνων νέων καὶ τῶν νεανίδων, τοὺς ὁποίους λέγει ὅτι ἀνίχνευσε καὶ καθώρισεν ὁ Σακ. Ἄλλ' εἶναι αὕτη, ἐρωτῶμεν, ἐπιστημονικὴ ψυχολογικὴ ἔρευνα!!

Πλεῖστα εἶναι τὰ πλημμελῆ ἐν τοῖς περὶ τῶν συναισθημάτων. Ἀναγράφομεν ἐλάχιστα ἐκ τῶν λεγομένων περὶ τοῦ καλοῦ.

Ἐν σελ. 202 λέγεται ὅτι τινὰ τῶν ζώων «μεγίστην καταβάλλον προσπάθειαν πρὸς διακόσμησιν αὐτῶν, ἰδίᾳ τὰ ἄρρενα»!

Ἐν σελ. 206 λέγει ὅτι «ὁ Πλάτων τὸν ρυθμὸν ὀρίζει ὡς ἔκφρασιν τῆς τάξεως καὶ τῆς συμμετρίας, ἥτις διεισδύει εἰς τὴν ψυχὴν καὶ τὸν ὅλον ἄνθρωπον»!

Ἄλλ' ὁ Πλάτων εἶπεν ὅτι ἡ μουσικὴ παιδεία εἶναι ἀξιολογωτάτη, διότι «μάλιστα καταδύεται εἰς τὸ ἐντὸς τῆς ψυχῆς ὅτε ρυθμὸς καὶ ἁρμονία καὶ ἐρρωμενέσιτα ἄπτεται αὐτῆς, φέροντα εὐσημημοσύνην»¹. Ὅσα δὲ λέγονται ἐνταῦθα εἶναι πλημμελῆ, πολλῶ δὲ πλημμελέστερα καὶ ἀνοητότερα εἶναι τὰ ἐπιφερόμενα, ὅπου λέγεται ὅτι «Ἀληθῆς δὲ μουσικὸς καὶ ἁρμονικὸς εἶναι ὁ ἀναμειγνύων μουσικὴν καὶ γυμναστικὴν καὶ ἴσην ἀναλογίαν καὶ εἰσάγων ταύτην εἰς τὴν ψυχὴν»!

Ἐν σελ. 207 λέγονται τὰ ἀκατανόητα ταῦτα: «Ἡ περίπτωσις, καθ' ἣν ἡ βιολογικὴ καὶ κοινωνικὴ ἐρμηνεία τῆς τέχνης συνδυάζεται, εἶναι ἡ σπουδὴ τῆς ποιήσεως»!

Αὐτόθι λέγονται τὰ ἐξῆς. Ἐν τῇ ποιήσει μέτρον εἶχον οἱ Ἕλληνες τὸ δακτυλικὸν ἐξάμετρον. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι προετίμων καὶ βραχυτέρους στίχους!! Ἀλλὰ μόνον τὸν ἐξάμετρον στίχον εἶχον οἱ Ἕλληνες! Ἄγνωστος εἶναι εἰς τὸν γράφοντα ἡ ἄπειρος ποικιλία τῶν ἑλληνικῶν μέτρων!! Οὐδὲν λέγομεν περὶ τῶν Ῥωμαίων!

Ἐν σελ. 208 λέγεται ὅτι ὁ ἐξάμετρος ἔχει παῦσιν εἰς τὸ μέσον τοῦ στίχου! Ἄλλ' εἶναι ταῦτα διδάγματα ἐπιστημονικά!

¹ Πολ. 401 D.

Ἄγνοεῖ ὁ Σακ. τὰ κατὰ τὰς τομὰς τοῦ ἥρωικοῦ μέτρον! Ἄλλ' ὅτι τὰ λεγόμενα εἶναι πλάνη, μαρτυροῦν καὶ αὐτοὶ οἱ στίχοι τῆς Ὀδυσσεΐας (ζ 1 κ.έξ.), τοὺς ὁποίους καὶ ἐσφαλμένους περιφανῶς παραθέτει ὁ γράφων οὕτως.

ὥς ὁ μὲν ἔγθα καθεῦθε δίος πολύτλας Ὀδυσσεύς,

ὑπὸ καὶ καμάτῳ ἀρημένος, ἀτὰρ Ἀθήνη

βῆ ρ' ἐς Φαήκων ἀνδρῶν δῆμόν τε πόλιν τε.

Γράφε «πολύτλας δίος»!! Γράφε αὐτὰρ!! Διαμαρτύρεται τὸ μέτρον!

Ἄλλα περὶ τούτων θὰ εἰπωμεν καὶ ἐν τοῖς ἔπειτα.

Αὐτόθι λέγεται ὅτι τὸ «Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόπη» εἶναι στίχος ἐκτασύλλαβος!!

Αὐτόθι εἶναι ἀδιανόητα ὅσα ψελλίζει ὁ γράφων περὶ τῶν συνέτων.

Ἐν σελ. 268 κ.έξ. δὲν διασαφεῖ ἀκριβῶς ὁ Σακ. τὰ κατὰ τὰ λεγόμενα ἐγκεφαλικά κύματα. Ὄφειλε δὲ νὰ εἶπη ὅτι τὰ κύματα ταῦτα παρετηρήθησαν τὸ πρῶτον ἐπὶ ζώων τῷ 1885, ἀκριβέστερον δ' ἐμελετήθησαν ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ὑπὸ τοῦ *Hans Berger* (*Über das Elektrenkephalogramm des Menschen*, ἐν *Archiv für Psychiatrie und Neurologie*, 87, 1929, σελ. 227 κ.έξ.) Καὶ ἐγένετο ἡ μελέτη ἐπὶ ὑγιῶν καὶ ἀσθενῶν ὑποκειμένων. Ἐσυνεχίσθησαν δὲ καὶ ὑπὸ ἄλλων αὐταὶ αἱ ἔρευναι. Ὁ γράφων οὐδὲν λέγει περὶ τούτων. Ἄλλὰ θὰ εἶπη ἴσως ὅτι ὁ *C. C. B. Morgan*, ἐξ οὗ παρέλαβε ταῦτα, οὐδὲν λέγει περὶ τοιούτων λεπτομερειῶν (ἐν τῷ βιβλίῳ *Psychology*, 1946, σελ. 326 κ.έξ.)! Δὲν διεσάφησε δὲ ὁ γράφων καὶ ἄλλα σπουδαιότατα ζητήματα, δηλαδὴ τὰ κατὰ τὴν φύσιν τῶν εἰρημένων κυμάτων καὶ τὴν σημασίαν αὐτῶν μετὰ τῆς προσηκούσης ἐπιστημονικῆς ἀκριβείας.

Ἐν σελ. 277 ὅσα λέγει ὁ Σακ. περὶ ἐνδαισθησίας περὶ τὴν γεῦσιν καὶ περὶ τῶν γευστικῶν ἰνῶν φαίνεται παριστῶν ὡς ἰδίων αὐτοῦ ἔρευνῶν πορίσματα, ἐνῶ ταῦτα εἶναι ἀπὸ μακροτάτου χρόνου ἐξητασμένα καὶ καθωρισμένα κατ' ἀκρίβειαν!!

Ἐν σελ. 347 ὁμιλεῖ ὁ Σακ. περὶ παραστάσεων ἐπισυμβαινουσῶν ἐν ἡμῖν! Καὶ εἶναι τὸ πρᾶγμα ἀκατανόητον. Ἐπισυμβαινούσας παραστάσεις λέγει ὅλως ἀτόπως τὰς ἐν τῇ συνειδήσει ἐγγινομένας! Λέγει λοιπὸν «ὅ,τι κεν ἐπ' ἀκαιρίμαν γλῶσσαν ἔλθῃ»!!

Ἐν σελ. 351, ὅπου εἶναι περὶ αἰτίων τῆς λήθης ὁ λόγος, κατατάσσει ὁ Σακ. εἰς τὰ αἷτια ταῦτα—ἀκούσατε!—καὶ τὴν ἀμοιβαίαν, ὡς λέγει, κώλυσιν, ἣτις ἐπέρχεται ἐκ συγκρούσεων δύο ἐπιθυμιῶν ἢ παραστάσεων. Καὶ τῆς λήθης ταύτης παράδειγμα προσάγει τὸν ὄνον τοῦ

Buridan! Ἄλλα περὶ λήθης εἶναι ὁ λόγος ἐν τῷ τοῦ λεγομένου ὄνου τοῦ *Buridan!!* Περὶ τούτου ὅμως θὰ εἴπωμεν καὶ ἄλλαχού.

Ἐν σελ. 352 λέγει ὅτι ἐν Ἑλλάδι τὸ πρῶτον ἔρευναι περὶ τῆς ἐν τῇ μαρτυρίᾳ πίστεως ἐγένοντο ὑπ' αὐτοῦ τῷ 1928, ἐνῶ εἶναι εἰς πάντας γνωστὸν ὅτι τὰ πρῶτα τοιαῦτα πειράματα ἐγένοντο ἐν τῷ Ψυχολογικῷ Ἐργαστηρίῳ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ὑπὸ ἄλλων, ἔπειτα δὲ συνεπληρώθησαν διὰ πολλῶν νεωτέρων ἐρευνῶν. Μετέσχον δὲ τῶν πειραμάτων ἐκείνων ἑκατοντάδες πολλαὶ φοιτητῶν.

Ἄλλ' ἀκούσατε τίνα πορίσματα συνήγαγεν ἔξ ὁμοίων ἐρευνῶν, τὰς ὁποίας, ὡς λέγει, διεξήγαγεν ὁ Σακ. τῷ 1941.

Εὔρε λοιπὸν πλὴν ἄλλων ὅτι—ἀκούσατε!—1) «*νομίσματα, γραμματόσημα καὶ κομβία εἶναι μᾶλλον ἀντιληπτὰ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων νέων καὶ νεανίδων ἢ ἄλλα ἀντικείμενα καὶ σκηναί*». Ὅτι δηλαδὴ οἱ νέοι καὶ αἱ νεάνιδες ἐν Ἑλλάδι ἔξ ὅλων τῶν ἀντικειμένων εὐκολώτερον ἐντυπώνουν καὶ συγκρατοῦν τὰς εἰκόνας τῶν νομισμάτων, τῶν γραμματοσήμων καὶ τῶν κομβίων!! 2) ὅτι ἡ πλάνη εἶναι διπλασία εἰς τὴν ἄνευ ὄρκου μαρτυρίαν! Καὶ ταῦτα ἐνῶ ἡ ἀκριβεστέρα ἐπιστημονικὴ παρατήρησις ἔχει δείξει ὅτι ὁ ὄρκος καθόλου εἰπεῖν οὐδεμίαν ἢ μικρὰν μόνον ροπήν εἰς τὰ τῆς μνήμης ἀσκεῖ, οὐδὲ προάγει τὴν πίστιν. 3) ὅτι οἱ ἄνδρες εἰς τὰ πειράματα πλανῶνται μᾶλλον καὶ ὅτι οἱ ἔφηβοι ἀντιλαμβάνονται μᾶλλον τῶν καινοφανῶν ἀντικειμένων.

Ἀφίστανται δὲ καὶ ταῦτα τὰ πορίσματα πόρρω τῆς ἀληθείας!

Ἐν σελ. 353 κ.ἑξ. ὅσα λέγονται περὶ συνασκήσεως εἶναι πράγματι φρενῶν ταραχή! Μαρτυροῦν ὅτι ὁ γράφων οὐδέποτε ἐξετάσας αὐτὸς τὰ ζητήματα, περὶ τῶν ὁποίων ὁμιλεῖ, παραλαμβάνει ἢ λλοιωμένα τὰ τῶν ἄλλων καὶ παρασκευάζει κυκεῶνα ἀφόρητον, τὸν ὁποῖον προβάλλει εἰς τοὺς ἀτυχεῖς φοιτητάς!!

Ἐν σελ. 356 ἀναγράφει τὰ πορίσματα τοῦ *Ebbinghaus* καὶ τοῦ *Meumann* καὶ τοῦ *Thorndike* καὶ ἄλλων, καθ' ἃ ἡ λήθη εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὸν λογάριθμον τοῦ διαρρέοντος χρόνου, παραλείπει δὲ νὰ ὀνομάσῃ τὰ πειράματα τὰ γενόμενα ἐν Ἑλλάδι, ἅτινα καὶ προήγαγον ἐν πολλοῖς τὴν ἔρευναν τούτου τοῦ ζητήματος. Μαρτυροῦν τὰ *Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν* (5, 1930, σελ. 230 κ.ἑξ.).

Ἐν σελ. 357 κ.ἑξ. καὶ τὰς ἐρεῦνας τὰς ἀναφερομένας εἰς τὴν ἀσκήσιν τῆς μνήμης (*Πρακτικὰ Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν*, 6, 1931, σελ. 6 κ.ἑξ.) δὲν ἀναγράφει ὁ Σακ. Διατί ἄρά γε;

Ἐν σελ. 370 πενιχρὰ εἶναι τὰ περὶ μιμήσεως. Μίμησις, λέγεται

αὐτόθι, εἶναι ἢ τυφλὴ ἐπιτέλεσις πράξεως, ἢν ἄλλοι ἐπιτελοῦν. Ἐπὶ μίμησις εἶναι πάντοτε τυφλή; Δὲν ὑπάρχει ἀνωτέρα μορφή μιμήσεως μετὰ ἐπιγνώσεως συντελουμένης; Ἐπειτα διατί οὐδὲν λέγει ὁ γράφων περὶ τῆς ἐκτάσεως τῆς μιμήσεως; Ἐὰν ἐλάμβανε τὸν κόπον καὶ ἄλλα νὰ ἀναγνώσῃ καὶ τὸ τοῦ Tagde ἀξιόλογον βιβλίον «Les lois de l'imitation», δὲν θὰ ἔλεγε τὰς ἀτοπίας ταύτας!

Ἐν σελ. 374 κ.ἑξ. ὁμιλῶν περὶ μεθόδου μελέτης πρὸς πρόσκτησιν μονίμων καὶ εὐχρησίων γνώσεων λέγει πάλιν τερατώδεις παραδοξολογίας. Ἀκούσατε! «Συνηθέστατα οἱ σπουδασταὶ μας εἰς τὰς μελέτας των», λέγει, «ἀναγινώσκουσιν ἐν κεφάλαιον ἀπλῶς, τυχαίως καὶ ὅποτε ἔχουσι πρὸς τοῦτο διάθεσιν καὶ χρόνον, ἐπιδιώκουσι δὲ τὴν ἐκμάθησιν γνώσεών τινων, ὅταν προσεγγίζωσιν αἱ ἐξετάσεις, ὅποτε προσπαθοῦσι μετὰ νευρικότητος νὰ ἀποστηθίσωσιν ὅσην δύνανται περιοποτέραν ὕλην, ἄνευ σχεδίου, ἄνευ διαφέροντος, ἄνευ συνδέσεως πρὸς προηγουμένας γνώσεις, ἄνευ σκοποῦ καὶ μὲ μόνον κίνητρον καὶ ἐλατήριο τὴν ἀνάγκην τῆς ἐπιτυχίας εἰς τὰς ἐξετάσεις.— Ἡ μελέτη των τέλος γίνεται πολλάκις εἰς ὥρας ἀκαιαλλήλους καὶ δὴ δταν οὗτοι εἶναι κουρασμένοι». Ἐντεῦθεν, ἐπιλέγει, ἡμιμάθεια, καὶ μῖσος καὶ ἀπέχθεια πρὸς τὴν σπουδὴν καὶ χρεωκοπία καὶ ἀποτυχία τοῦ σχολείου!!

Ἐπὶ εἶναι ταῦτα ἐπιστήμονος γινώσκοντος τὰ πράγματα καὶ θέλοντος νὰ λέγῃ τὴν ἀλήθειαν; Γίνονται ὅσα αὐτὸς λέγει, καὶ δὴ καὶ κατὰ κανόνα καὶ συνηθέστατα; Ἡ πλάττει ταῦτα ὁ Σακ., ὅπως καὶ ἄλλα πλάττει καὶ σκιαμαχεῖ καὶ ἀλλαχοῦ, ἵνα δικαιολογήσῃ τοὺς πρακτικοὺς κανόνας τῆς μελέτης καὶ μαθήσεως, τοὺς ὁποίους παρέχει εἰς τοὺς Ἑλληνας σπουδαστὰς λαμβάνων ἐκ τῶν ξένων χυτρώων; Καὶ πᾶν βιβλίον ὡς εὐαγγέλιον ἀλάθητον θεωροῦν οἱ φοιτηταί!! Ἀγνοεῖ ὅσα ἔχουν πάθει ὑπ' αὐτῶν τὰ συρράμματα τὰ ἰδικά του;!

Ἐπὶ καὶ ἀλλαχοῦ ἐξετράπη εἰς τοιούτους κωμικοὺς ὀλοφυρομοὺς ὁ Σακ. Ὁκτεῖρε τὴν πορείαν, ἢν ἠκολούθησεν ἡ παιδεία τοῦ ἔθνους ἀπὸ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ καὶ ὠλοφύρετο, διότι δῆθεν καθ' ὅλην ταύτην τὴν σταδιοδρομίαν τῆς Ἑλλάδος ἡ νεολαία αὐτῆς ἐφέρετο πρὸς ἄγραν ἐνὸς χαρτιοῦ (πρὸβλ. καὶ Ψυχ. παιδ., σελ. 343 καὶ Κοινωνιολογίαν, σελ. 123 κ.ἑξ.). Καὶ ἔλεγε ταῦτα ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μάλιστα τῆς Δικτατορίας ἐκείνης τῆς 4ης Αὐγούστου, ὅτε προσεκύνη τὸν δικτάτωρα καὶ ἐξεθείαζε τὴν ὁρμὴν αὐτοῦ πρὸς δημιουργίαν τοῦ Γ' Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ (πρὸβλ. Ψυχ. ἐφήβ., σελ. 33, καὶ 142 καὶ ἄλλοθι)!! Καὶ ἔλεγε ταῦτα ἀναίσθητος πρὸς τὴν θαυμαστὴν πρόοδον, ἢν ἡ Ἑλλὰς καὶ πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως εἶχε νὰ ἐπιδείξῃ καὶ

πολὺ περισσότερον ἐπετέλεσεν ἀπὸ τῆς Ἀναστάσεως εἰς πάντας τοὺς κλάδους τῆς Ἐθνικῆς αὐτῆς ζωῆς!

Ἐν σελ. 379 κ.έξ. παρέχει ὁ Σακ. γενικὰς ὁδηγίας πρὸς καρποφόρον μελέτην. Ἐνταῦθα δὲ καὶ ἄλλα λέγει παράδοξα ὑπὸ τύπον πρακτικῶν ὁδηγιῶν, προβάλλει δὲ καὶ πρόγραμμα νέου σπουδάζοντος ἐν Πανεπιστημίῳ καὶ ἐργαζομένου ταυτοχρόνως πρὸς ἀπόκτησιν τῶν ὑλικῶν μέσων πρὸς συνέχισιν τῶν σπουδῶν του, κατὰ τὰ ἐν Ἀμερικῇ προφανῶς γινόμενα. Αναγράφονται δ' ἐν τῷ προγράμματι τούτῳ ὁ χρόνος τοῦ ὕπνου καὶ τῆς ἐργασίας εἰς ἀγοπωλείον ἢ μεταφορᾶς τέφρας ἐκ τοῦ ἀγοπωλείου καὶ πλύσεως αὐτοκινήτου καὶ καθαρισμοῦ πατώματος καὶ τῆς ἀκροάσεως μαθημάτων καὶ μουσικοῦ ὄργάνου καὶ περιπάτου καὶ ἄλλων τινῶν. Καὶ ἐπιλέγει ὁ γράφων ὅτι «τὸ πρόγραμμα τοῦτο θὰ ἠδύνατο νὰ ἀκολουθήσῃ πᾶς Ἕλλην σπουδαστής»!!

Ὁμιλεῖ δὲ καὶ περὶ ἀνάγκης περιορισμοῦ τῶν ὥρῶν τῆς ἀκροάσεως τῶν Ἑλλήνων φοιτητῶν εἰς 15—20 τὸ πολὺ ὥρας ἑβδομαδιαίως!! Προφανῶς, ἵνα ἐπαρκοῦν οἱ σπουδάζοντες εἰς τὴν μεταφορὰν τῆς τέφρας καὶ τὸν καθαρισμὸν τοῦ πατώματος καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἀσχολήματα!!

Καὶ οὐ μόνον ταῦτα διδάσκει ὁ Σακ. ἀλλὰ καὶ τούτων πολλῶ χειρόνα. Ἐν τινι φυλλαδίῳ, τὸ ὁποῖον ἐπιγράφεται «Ἐγκόλιον φοιτητοῦ» (1946) καὶ ἄλλα λέγει καὶ ταῦτα, ὅτι «σήμερον εἶναι δεσμευμένον τὸ ἀκαδημαϊκὸν πνεῦμα λόγῳ τῆς ἐν χρήσει μεθόδου σπουδῆς καὶ διδασκαλίας, ἡ ὁποία ὡς σάκκον καὶ δοχεῖον πρὸς πλήρωσιν διὰ γνώσεων θεωρεῖ τὸν ζωντανὸν ἄνθρωπον, οἷος εἶναι ὁ φοιτητής, τοῦ καθηγητοῦ ἀπὸ τῆς ἕδρας ρητορευόντος καὶ τοῦ φοιτητοῦ κρατοῦντος σημειώσεις ἀσυνδέτους πρὸς παπαγαλλισμὸν κτλ.» (σελ. 7)! Ἀλλὰ ταῦτα καὶ ὅσα λέγει ἐν συνεχείᾳ θεωροῦνται σήμερον σκοπὸς τοῦ φροντιστηρίου τοῦ φιλοσοφικοῦ;!! Παραπαίει ὁ ἄνθρωπος!!

Ἐν σελ. 402 τὴν φαντασίαν συγχέει πρὸς τὴν παραστατικὴν ἱκανότητα τῆς ψυχῆς, παρανοῶν τὰ τοῦ Ἀριστοτέλους, ὅστις καὶ ἐπιξευρύτερας ἐννοίας μεταχειρίζεται τὸν ὄρον.

Ἐν σελ. 410 περὶ παραστατικῶν τύπων ὁμιλῶν κινεῖ πάλιν ἄνω καὶ κάτω τὰ πράγματα. Ἀκούσατε! Ὡς ἀντιπρόσωπον τοῦ κινητικοῦ τύπου ἀναγράφει τὸν *Γάλλον Κάρολον*. Ἀλλὰ *Γάλλος Κάρολος* κινητικὸς τύπος δὲν ὑπάρχει. Τί λοιπὸν συμβαίνει; Ποῖος εἶναι ὁ *Κάρολος* οὗτος; Οὐδεὶς θὰ μάθῃ ποτέ, ἐὰν μὴ γνωρίζῃ τὰ κατὰ τὸν *Κάρολον Blondin*, ὅστις ἐπὶ σχοινίου τεταμένου διῆλθεν ὑπεράνω τοῦ καταρράκτου τοῦ Νιαγάρα. Πῶς δὲ προῆλθε τὸ σφάλμα;

Ἀπλούστατα! Ὁ Σακ. ἀγνοεῖ τὸν Κάρολον Blondin, δὲν εἶχε δέ, ὅτε ἔγραφε, προχείρους καὶ τοὺς τυφλοσύριτας του καὶ ἔγραψεν, ὅσα ἔγραψεν!!

Ἐν σελ. 422, ὅπου ὁ λόγος περὶ ὄνειρων, πειρᾶται εἰς τὰ ἔχνη ἄλλων ἀκολουθῶν νὰ ἐρμηνεύσῃ τὰς αἰτίας αὐτῶν, ἀλλὰ πάλιν σπεύδει νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὰ ψυχολογικὰ προβλήματα καὶ γνώμας ἰδίας καὶ ὁμιλεῖ περὶ τῶν ὄνειρων δεσποινίδος τινὸς P. S., ἣτις—ἀκούσατε! —βλέπει ἐν ὄνειρῳ κατὰ κανόνα μίαν νύκτα πρότερον τὰς ἐπιστολάς, τὰς ὁποίας λαμβάνει ἐκ τῆς πατρίδος της, ὅχι δὲ μόνον τοῦτο ἀλλὰ καὶ τὸ περιεχόμενον βλέπει τῶν ἐπιστολῶν αὐτῶν. Καὶ ἄλλο ἀκόμη ἐξ ἴσου καταπληκτικόν, ἐξ ἔτη, πρὶν ἔλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὠνειρεύθη τοπεῖα τῆς Βουλιαγμένης μὲ τὸ σπήλαιον καὶ τὸ πράσινον ὕδωρ του καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ δὴ ἀπαραλλάκτως ὅπως τὰ εἶδεν ἕστερον ἔλθοῦσα εἰς τὴν Ἑλλάδα!! Ἄλλ' ἀντὶ νὰ ἀναγράψῃ τοιαῦτα τερατολογήματα εἰς τὸ βιβλίον του, δὲν θὰ ἦτο προτιμότερον νὰ διδάσκῃ πράγματα ὑγιέστερα ἢ νὰ ἐπιζητῇ ἐπιστημονικώτερον νὰ ἐρμηνεύῃ τὰ ἀναγραφόμενα!

Παράδοξος δὲ εἶναι καὶ ὁ τρόπος, καθ' ὃν ὁ Σακ. ἄλλων διδάγματα ἔχων ὑπ' ὄψει, νομίζει ὅτι δύναται νὰ ἐρμηνεύσῃ τὰ προφητικὰ λεγόμενα ὄνειρα διὰ τῆς λεγομένης διασπάσεως τῶν πνευματικῶν συνθέσεων καὶ τῆς παθολογικῆς ψυχολογίας!!

Ἄν θὰ διατρίψωμεν εἰς τὰ περὶ διανοήσεως καὶ ὅσα λέγονται περὶ τῆς φύσεως καὶ τῶν εἰδῶν καὶ τῆς μετρήσεως αὐτῆς. Ἄλλοτε!

Ἐν σελ. 450 ὁμιλῶν ὁ Σακ. περὶ τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὸν βαθμὸν τῆς νοημοσύνης τοὺς ἐσχάτως ἀνοήτους, τοὺς ἄκρως ἠλιθίους ὀνομάζει ἰδιώτας, μεταγράφων τὰ τῶν ξένων. Ἄλλ' ἰδιώτης οὔτε πάλαι ἐλέχθη ἑλληνιστὶ ὁ ἠλίθιος οὔτε νῦν λέγεται παρ' ἡμῖν. Παρ' Ἑλλησιν ἰδιώτης ἐλέγετο 1) ὁ πολίτης ὁ μὴ ἔχων τινὰ ἀρχήν· 2) ὁ ἀπαίδευτος καὶ ἄγροικος· 3) ὁ μὴ εὐγενής. Μόνον παρὰ τοῖς Ρωμαίοις ἐλέχθη ἰδιότα καὶ ὁ μὴ ingeniosus καὶ intelligens, ὁ μὴ εὐφυῆς (Cic. in Verrem, 2, 4, 2, 4).

Παρὰ τούτων δὲ προφανῶς παρέλαβον τὸν ὄρον ἐπὶ ταύτης τῆς ἐννοίας οἱ Ἱταλοί, οἱ Γάλλοι, οἱ Ἄγγλοι, οἱ Γερμανοὶ καὶ ὅσοι ἄλλοι.

Ἐν σελ. 455 κ.ἐξ. ἐπιζητῶν νὰ διαστείλῃ τάλαντον καὶ ἰδιοφυΐαν συνταράσσει καὶ συμφύρει τὰ πάντα, οὐδὲ παρέχει σαφῆ διδάγματα περὶ τῆς εὐφυΐας καὶ τῶν παντοίων βαθμῶν αὐτῆς, δηλαδὴ τῆς μεγαλοφυΐας καὶ τῆς ἰδιοφυΐας, τοῦ λεγομένου ταλάντου!

Ἐν σελ. 456 λέγεται ὅτι τοῦ ταλάντου, ἦτοι τῆς ἰδιοφυΐας,

«στοιχεῖα εἶναι κατὰ W u n d t ἀφ' ἑνὸς μὲν ἢ φαντασία, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἢ διάνοια κατ' ἐπαγωγὴν ἢ παραγωγὴν». Εἶναι δὲ καὶ ταῦτα πλημμελῆ καὶ ὄλως ἀδιανόητα!

Καὶ ὅσα περὶ τῆς γλώσσης διδάσκει ὁ Σακ. κατὰ τὸν ἰδιαίχοντα εἰς αὐτὸν τρόπον τῆς ἐκθέσεως τῶν πραγμάτων ἀντιπαρερχόμεθα, ὅπως καὶ ὅσα λέγει περὶ προσωπικότητος καὶ περὶ χρυσῆς νεότητος («χρυσῆ νειῶτα») καὶ περὶ θικνώσεως καὶ λευκάνσεως τῆς κόμης καὶ ὅσα παρομαρτοῦν εἰς ταῦτα (σελ. 468 κ.ἑξ., 482 κ.ἑξ., 493)!

Ἐν σελ. 509 ἀτοπώτατα εἶναι πάλιν ὅσα λέγει περὶ ἀβουλησίας. Ἀβουλησία εἶναι, ὡς γνωστόν, ἡ ἔλλειψις βουλευτικῆς ἐνεργείας, ἣτις προσέρχεται ἐκ παθολογικῶν καταστάσεων, εἰς ἃς συνακολουθεῖ ἀδυναμία περὶ τὴν ἀπόφασιν καὶ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῆς.

Ὁ δὲ περὶ οὗτοῦ λόγος συμφύρων τὰ πράγματα παραθέτει ὡς παράδειγμα τῆς τοιαύτης ἀβουλησίας καὶ τὸν λεγόμενον ὄνον τοῦ Buridan. Καὶ ἀκούσατε τί λέγει περὶ αὐτοῦ! «Καίτοι ἦτο νῆστις, ἐξ ἀβουλησίας δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ δύο παρατεθέντων αὐτῷ δεμάτων χόρτου πρὸς βρώσιν, μέχρις ὅτου ἀπέθανεν ἐκ πείνης»!! Ἀκούσατε! Ἀκούσατε! Καὶ κρατεῖτε τὸν γέλωτα! Ἀπέθανεν ὁ ὄνος τοῦ Buridan!! Γαῖαν ἔχοι ἔλαφρὰν ὁ μακαρίτης!

Ἀλλὰ πρῶτον ὑπῆρξε ποτέ, κ. Σακ., ὁ λεγόμενος ὄνος τοῦ Buridan! Πῶς λοιπὸν ἀπέθανε!! Καὶ ἀπέθανεν ἐκ πείνης! Ἐξ ἀβουλησίας δὲ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ παρατεθέντων αὐτῷ δεμάτων χόρτου!! Ἀγνοεῖς, ὦ μακάριε, ὅτι ὁ ὄνος τοῦ Buridan ἐπλάσθη κατὰ τὸ παρ' Ἀριστοτέλει «Λόγος τοῦ πεινῶντος καὶ διψῶντος σφόδρα μὲν ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἐδωδίμων καὶ τῶν ποτῶν ἴσον ἀπέχοντος· καὶ γὰρ τοῦτον ἠρεμεῖν ἀναγκαῖον» (Π. οὖρ. Β 13, 295β 22 κ. ἑξ.), καθ' ὃ ἐλέχθησαν καὶ τὰ τοῦ Dante

Intra duo cibi distanti e moventi
d'un modo, prima si morria di fame,
che liber' uom' l' un si recasse a 'denti

(Paradiso IV, 1 κ.ἑξ.)!!

Ἀλλὰ ποῦ νὰ μάθῃ ταῦτα ὁ Σακ.!! Naί, ἀλλὰ καὶ τί πταίουσιν οἱ δύσμοιροι φοιτηταί, τοὺς ὁποίους ἡ ἀμάθεια ὀδηγεῖ εἰς τοιαύτην ἀποκολοκύνθωσιν!!

Ἐν σελ. 524 λέγει ὅτι ὁ W u n d t διακρίνει τὰς κατὰ βούλησιν ἐνεργείας κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐλατηρίων εἰς ἀπλᾶς καὶ συνθέτους. Ἀλλὰ μόνος ὁ Wundt οὕτω διακρίνει τὰς τοιαύτας ἐνεργείας;!

Ἄλλ' εἶναι ἀνάγκη καὶ περαιτέρω νὰ προχωρήσωμεν ; Περὶ τοῦ περαιτέρω ἰσχύει πράγματι τὸ τοῦ ποιητοῦ
τὸ πόρσω ἔστι σοφοῖς
ἄδατον κάσφοις.

Ἐξαίρομεν μόνον καὶ ἐντεῦθεν στοιχεῖά τινα ἐλάχιστα. Οὕτω τὰ κατὰ τὸν χαρακτῆρα (σελ. 551 κ.ἐξ.) καὶ τοὺς τύπους αὐτοῦ, ὅπου τὰ μάλιστα διάφορα καὶ ἀσύμφυλα πράγματα συνδέονται πρὸς ἄλλα. Ἐπειτα τὰ κατὰ τὴν συνείδησιν (σελ. 564 κ.ἐξ.), ὅπου ἡ σύγχυσις κορυφούται. «*Συνείδησις*», λέγεται ἐνταῦθα, «*εἶναι ἀφύπνισις τοῦ πνεύματος*». «*Ἄσυνειδήτος εἶναι ὁ μὴ ἔχων ἐπίγνωσιν πράξεώς τινος διὸ καὶ λέγομεν ἄσυνειδήτως πράττειν, ὅ. ἀσκόπως ἢ ἀκουσίως πράττειν*». Καὶ παράλογοι δὲ εἰσκωμάζουσι πάλιν ἐνταῦθα ἐπικρίσεις τῶν ἐλλείψεων τοῦ ἡμετέρου ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος, τὸ ὁποῖον κατὰ τὸν γράφοντα σοφὸν εἰς τὴν ἑτερογνωσίαν καὶ πολυγνωσίαν ἀποβλέπει ἐπὶ βλάβῃ τῆς αὐτογνωσίας (σελ. 569) !!

Πρὸς δὲ τούτοις τονίζομεν τὰ κατὰ τὸ ἄσυνειδήτον (σελ. 569), ὅπου ὀρθοποδεῖ μὲν ὁ Σακ., ὅταν παραλαμβάνῃ παρ' ἄλλων ἀμετάβλητα ὀρθὰ διδάγματα, σφάλεται δὲ καὶ παραπαίει καὶ πίπτει, ὅταν προφέρῃ ξένα καὶ ἄγνωστα εἰς αὐτόν.

Οὕτως ἐν σελ. 574, ὅπου ὁμιλεῖ περὶ ψυχικῶν λειτουργιῶν ἐν τῷ ἄσυνειδήτῳ.

Τοσαῦτα περὶ τούτων. Οὐδὲν δὲ διαφέρει ἡ *Ψυχολογία τοῦ παιδός* (ἐκδ. 2α, 1932) τοῦ Σακ. καὶ ἡ *Ψυχολογία τοῦ ἐφήβου* (1939), αἵτινες εἶναι ἐπίσης κατὰ μεταφράσματα ξένων βιβλίων καὶ διασκευαί, μᾶλλον δὲ συρραφαί, ὅπως εἶναι καὶ ἡ λεγομένη *Κοινωνιολογία* του, ἰσχνὸν συνονθύλευμα στοιχειωδῶν γνώσεων τῆς ἐπιστήμης ταύτης. Ἄλλὰ περὶ τούτων ἄλλοτε !

Β' ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΤΟΙΧΕΙΩΣΙΣ ΤΟΥ ΣΑΚ.

Ἄς ἔλθωμεν τώρα εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν τοῦ Σακ. στοιχείωσιν. Διότι ἀκούω τινα δυσανασχετοῦντα καὶ λέγοντα ὅτι, ἵνα εἶναι δικαία ἡ γινομένη κρίσις, πρέπει ὁ κρίνων νὰ ἀποβλέψῃ εἰς τὸ φιλοσοφικὸν ἔργον του κυρίως.

Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, λέγει ὁ οὕτως ἀγανακτῶν, ὅτι πρότερον ὁ Σακ. οὐδὲν εἶχε φιλοσοφικὸν ἔργον λόγου τινὸς ἄξιον, δικαίως δὲ οἱ εἰδικοί καθηγηταὶ τῆς φιλοσοφίας ἐπανειλημμένως ἀπεδο-